

K počátkům českého národohospodářského tisku

Jan Kramář

„Lze-li posuzovati časopisectví s různých hledisek: politicko-historického, literárního, právníckého, národohospodářského i filologického, nejbliže leží žurnalistika nesporně národnímu hospodářství. Jeť časopis především zařízením styku hospodářského a společenského, je podnikem, patřícím k nejhlavnějším oporám dnešního života hospodářského.“

Josef Gruber

Od Nových zpráv k Obzoru národohospodářskému

Začátek devadesátých let 19. století byl v Čechách do značné míry poznamenán nezdařením tzv. punktačních jednání. Rozčarování z neřešitelných česko-německých národnostních sporů vyústilo na české straně k větší iniciativě v oblasti hospodářství. Nečekaný úspěch zemské jubilejní výstavy v Praze roku 1891 tomu dal jasný podnět. V myslích mnohých převážilo přesvědčení, že není-li možno dosáhnout politických cílů, je třeba pracovat na povznesení národní ekonomiky. Úspěch v této důležité oblasti měl posléze vést k lepšímu uspořádání zbývajících otázek.

K prvním hmatatelným výsledkům patřilo založení Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko roku 1892. Jeden z jeho členů, František Čuhel, v něm od počátku prosazoval názor, že nejprve je zapotřebí posílit poměry na domácím trhu a až poté obrátit pozornost k exportu do ciziny. Jako člen ředitelství Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách¹ se snažil všemožně podporovat malé živnostníky. V této souvislosti se intenzivně zasazoval o založení nového časopisu, který by se přednostně věnoval hospodářským otázkám. Vedle něj patřil k nejhlasitějším obhájčům této myšlenky Ferdinand Schiller. Na jeho podnět se 13. července 1893 sešla šestičlenná „komise pro úrady o vybudování časopisu Jednoty průmyslové“, jejíž složení bylo určeno 22. června 1893 na schůzi ředitelství Jednoty. Do komise byli zvoleni Jan Jeřábek, František Prill, Ferdinand Schiller, B. Anthon a Ferdinand Mellan. Předsedou komise se na její zahajovací schůzi stal František Prill.

¹ Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách byla založena 1. března 1833 v Praze z iniciativy hraběte Karla Chotka. Za cíl si kladla podporovat nové formy podnikání pomocí vydávání knih a časopisů, pořádáním přednášek a výstav apod.

Po volbě se přešlo k vlastnímu jednání, které zahájil Schiller, coby navrhovatel. Ve svém vystoupení se vyslovil pro vytvoření časopisu, který „by dle akutní potřeby přispíval k objasňování otázek národohospodářských jmenovitě sociálně politických...“² Přesněji řečeno, nový list se měl zabývat především záležitostmi obchodně-politickými, průmyslovými, celními, živnostenskými apod. Na jeho slova navázal Mellan, který považoval časopis za nutný prostředek „pro osvězení činnosti Jednoty.“³ Zároveň si však uvědomoval finanční nesnáze spojené s vydáváním listu. Proto nabádal přítomné kolegy k úvahám o všech možných variantách finančního krytí. Sám sdělil, že „by p. Beaufort byl ochoten vydávati časopis Jednoty svým nákladem pod redakci Jednoty za určitých ovšem podmínek.“⁴ Na konci jednání se přítomní usnesli pozvat nakladatele Edvarda Beauforta na příští schůzi a pověřit Schillera vypracováním programu připravovaného periodika. Kromě toho byla komise pověřena, aby projednala dotaz Řemeslnicko-živnostenské besedy v Praze z 26. května 1893, jehož prostřednictvím se Jednotě navrhovalo „vydávání listu k hájení zájmů živnostenských“.

Přípravné práce rychle pokračovaly, a proto mohl Schiller brzy předložit písemný projekt časopisu a vstoupit do přímého styku s nakladatelem Beaufortem. Pro začátek se měl vydávat čtrnáctideník, jehož obsah by se dělil na tři velké části. První část měla tvořit všeobecná národohospodářská pojednání, různé drobné zprávy týkající se průmyslu, řemesel a celních otázek na železnicích, dále sem měly být zařazeny obchodní zprávy, výstavní činnost, tržní poměry v tuzemsku i v zahraničí a vynálezy. Druhá část měla zahrnovat společenské otázky a vždy měla začínat všeobecnou úvahou nebo úvodním článkem. Většinu textu měly vyplnit drobné zprávy informující o průmyslu (úprava vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli), o mzdové problematice, o pracovní době, o nemocenském a úrazovém pojištění, o působnosti živnostenských inspektorů, o bytové péči, o živnostenských záležitostech, o dělnických a pracovních poměrech v cizině a o nových návrzích na úpravu hospodářských a sociálních poměrů. Třetí a poslední část měla obsahovat věstník Jednoty a dále se měla dělit na dva oddíly: oddíl všeobecný, který by měl za úkol seznámit veřejnost s činností Jednoty, a oddíl speciální, jež by poskytoval prostor jednak pro zprávy ředitelství a odborových výborů, jednak pro knihovní a osobní účely. Tři zmíněné tématické okruhy měly doplňovat inzeráty a přílohy. Uskutečnění tohoto programu vyžadovalo podle Schillerových úvah tři samostatné redaktory pro každou jednotlivou skupinu. Jejich práce měla být podpořena výkonnou administrací, která by se starala o co největší rozšíření časopisu.

Pokud šlo o osobu nakladatele, měl mít podle navrhovatelových předpokladů několik základních povinností: a) odevzdané rukopisy otiskovat v takové formě, jakou stanoví redakce; b) zajistit tolik výtisků, kolik mu redakce zadá; c) odevzdávat

² NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1893, protokol z 13. 7. 1893 o schůzi komise pro úrady o vydávání časopisu Jednoty průmyslové.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

zdarma výtisky, na kterých se obě strany předem domluvily; d) za každý tiskový arch odevzdat redakci obnos, který bude ještě předmětem dalšího jednání; e) dodávat výtisky pro členy Jednoty průmyslové za sníženou cenu; f) cenu časopisu určit po vzájemné dohodě; g) odevzdávat redakci určité procento z celkového zisku; h) pravidelně vydávat časopis v určitý den a určitou hodinu, přičemž celý náklad měl být rozeslán ještě tentýž den.

Naproti tomu se povinnosti redakce zdály být skromnější: a) rukopisy odevzdávat nakladateli do určitého dne; b) naznačovat přesný pořad, v jakém mají být otiskovány jednotlivé zprávy; c) starat se, ve spolupráci s nakladatelem, o co největší rozšíření časopisu. Takový přístup však musel každého podnikatele přinejmenším znechutit, což byl také případ nakladatele Beauforta. Zklamán dosavadním jednáním, zaslal v listopadu 1893 Jednotě průmyslové dopis, ve kterém odmítl nabízenou spolupráci za stávajících podmínek. Svě rozhodnutí odůvodnil příliší velkými nároky ze strany Jednoty.

V reakci na tento dopis se 1. prosince 1893 znovu sešla komise pro vybudování časopisu Jednoty průmyslové. Na jejím zasedání byl tentokrát přítomen i nakladatel Beaufort. Jediným bodem jednání byla osnova programu, kterou připravil Schiller. Po krátkém úvodu se rychle přešlo k podmínkám, za kterých by byl nakladatel Beaufort ochoten zajistit finančně náročný podnik. Konkrétní nabídka učinila na přítomnou komisi dobrý dojem, a proto ji, stejně jako otázku finančního příspěvku ze strany Jednoty, doporučila k projednání ředitelství spolku.⁵ Zároveň se opětovně zavázala vyjednávat s Řemeslnicko-živnostenskou besedou ve věci vytvoření společného orgánu a společné redakční komise. Tato iniciativa však brzy skončila neúspěchem a beseda se dalších aktivit v tomto směru neúčastnila.

Na základě dosavadních výsledků se 12. prosince 1893 usneslo ředitelství Jednoty průmyslové, aby „časopis dle návrhu byl vydáván pod egidou a co orgán Jednoty, pokud jednání s panem nakladatelem povedou k cíli.“⁶ Jako podklad pro další jednání s nakladatelem Beaufortem byl přijat protokol z 1. prosince 1893. Ředitelství dále určilo, že pro redakční komisi může být stanoveno maximálně pět členů, z nichž by Jednota průmyslová vždy volila tři členy a ostatní spolky, které by se podílely na vydávání, po jednom. K ujednání úmluvy s nakladatelem Beaufortem byl zvolen zvláštní výbor, do něhož byli povoláni Prill, Mellan a Schiller. Dne 15. prosince 1893 vyjádřil nakladatel Beaufort na jednání s tříčlennou „komisí pro ujednání podrobné úmluvy stran časopiseckého orgánu Jednoty“ souhlas s vydáváním časopisu.

Příští schůze byla stanovena na 22. prosince 1893. Tentokrát se však nakladatel Beaufort na jednání nedostavil, a proto sjednali přítomní zástupci Jednoty osnovu

⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1893, protokol z 1. prosince 1893 o schůzi pro vybudování časopisu Jednoty průmyslové.

⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1893, protokol z 15. prosince 1893 o schůzi komise pro ujednání podrobné úmluvy stran vydávání časopiseckého orgánu Jednoty.

smlouvy podle dříve domluvených zásad a její znění pak předložili ředitelství, které ji ještě týž den schválilo. Osnova prakticky jen rozváděla a upřesňovala podmínky stanovené nakladatelem Beaufortem. Komise se poté shodla, že časopis bude vycházet pod názvem „*Nové zprávy*“ s podtitulem „*Časopis věnovaný zájmům národohospodářským a společenským*“.

Na programu schůze z 29. prosince 1893 byla volba redaktora, redakční komise a doladění některých sporných bodů smlouvy. Redaktorem se stal náměstek sekretáře Pražské obchodní komory František Čuhel.⁷ Do komise byli zvoleni B. Anthon, Dominik A. Haas a Ferdinand Schiller. Pokud šlo o změny v textu smlouvy, byly přijaty podmínky nakladatele Beauforta, čímž se jednání dostalo do závěrečné fáze. Dne 18. ledna 1894 došlo k podpisu smlouvy mezi Jednotou pro povzbuzení průmyslu v Čechách a Vývozním spolkem pro Čechy, Moravu a Slezsko na jedné straně a nakladatelem Beaufortem na straně druhé.

Zhruba měsíc předtím, než vyšlo první číslo Nových zpráv, zahájila redakce a vydavatel informační kampaň. Od začátku ledna rozesílali letáky, které seznamovaly případné abonenty i přispěvatele s podrobnými údaji o záměrech a cílech tohoto projektu nevylíkáje tématickou náplň časopisu a podmínky spolupráce.⁸

Obsah časopisu měly tvořit nejvýše dva úvodní články, za nimiž měly následovat menší zprávy z oblasti národního hospodářství, sociální politiky, živnostenského práva, techniky, školství a muzejního výstavnictví. Další část měla být tvořena literárními zprávami, vývozními zprávami a popřípadě i fejetonem. Vedle toho se měly součástí listu stát i věstníky obou spolků. Zadní stránky periodika byly vyhrazeny inzerátům a tzv. hovorně, v níž měla redakce odpovídat na dotazy předplatitelů. Podobné materiály, avšak v daleko stručnější formě, rozesílala Jednota průmyslová také svým členům. Psalo se v nich o důvodech, které vedly k rozhodnutí zřídit tiskový orgán spolku i o potížích spojených s případným samofinancováním. Velký důraz se zde kladl na skutečnost, že „*budou [tj. Nové zprávy – pozn. J. K.] zasilány veškerým P. T. členům Jednoty průmyslové úplně bezplatně.*“⁹

Rozhovory zabraly včetně redakčních příprav plných osm měsíců. Dne 31. ledna 1894 konečně vyšlo první číslo periodika, které si – jako první u nás – kladlo za cíl, důrazně hájit české hospodářské zájmy na profesionální úrovni. Podle stručné zprávy Jednoty průmyslové ze 7. února 1894 lze soudit, že Nové zprávy zaznamenaly ihned zpočátku velmi slušný ohlas. V jejím textu se mj. uvádělo, že „*prvé dvojčíslo Nových zpráv zamlouvá se hojným a cenným obsahem i setkává se s povšechným uznáním interesentů i v lůně obou zúčastněných korporací i v širších kruzích průmyslových i živnostenských.*“¹⁰

⁷ Redakce Nových zpráv sídlila na Jungmannově třídě 21 v Praze II.

⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1894, propagační leták z 9. ledna 1894.

⁹ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1894, propagační leták z 20. ledna 1894.

V průběhu několika dalších měsíců se zdálo, že vydávání Nových zpráv pokračuje bez nejmenších potíží. První zádrhel se však objevil již v září, kdy se sešla „komise pro úřady o vybudování Nových zpráv“, aby projednala eventuelní změnu podle čl. 5 smlouvy s nakladatelem Beaufortem. Ředitelství Jednoty dalo v této souvislosti redakční komisi pokyny, jimiž se měla řídit: 1. Nové zprávy měly i nadále zůstat tiskovým orgánem Jednoty, která si na vedení listu chtěla podržet rozhodující vliv; 2. zastoupení Jednoty v redakční komisi mělo zůstat ve stejném rozsahu jako dosud, přičemž Vývozní spolek měl disponovat dvěma zástupci; 3. Jednotě měla být vyhrazena jedna strana v každém čísle, a to i za předpokladu, že časopis bude změněn v týdeník; v případě potřeby však měly být požadovány až dvě strany; 4. smlouva měla být ujednána tak, aby bez výpovědi trvala i po uplynutí jednoho roku; 5. stávající výše předplatného pro členy Jednoty měla být zachována s přihlédnutím k tomu, že časopis byl založen z podnětu Jednoty, která přinášela svému orgánu příliš velkou finanční oběť.

Příští schůze se konala 22. října 1894. V jejím průběhu se zástupci Jednoty dozvěděli více o postojích smluvního partnera. Zatímco k bodům jedna, dva a čtyři zaujal nakladatel Beaufort vstřícné stanovisko, v bodě tři a pět se s navrhovateli rozcházel. Za prvé nesouhlasil s požadavkem, jenž by ho zavazoval k pravidelnému poskytování jedné strany textu k potřebám Jednoty průmyslové. Sám byl ochoten nabídnout půl strany pravidelně, plus další místo ve výjimečných případech. Za druhé trval na 3 zl. ročního předplatného pro členy Jednoty za předpokladu, že časopis se změní ze čtrnáctideníku na týdeník.¹¹ Předmětem dalšího jednání se stal pouze bod tři, poněvadž Jednota průmyslová nakonec přistoupila na padesátiprocentní nárůst předplatného.

Nová smlouva byla předložena 12. listopadu 1894 poté, co ředitelství Jednoty průmyslové schválilo 29. října 1894 návrhy na její vypracování. Do této verze se Jednotě podařilo na poslední chvíli prosadit i nárok na jednu stranu textu pro vlastní účely. Obnovené závazky stvrdily smluvní strany 23. prosince 1894. Předsednictvo Jednoty vyvolalo nová jednání ze dvou důvodů: jednak chtělo získat větší vliv nad svým tiskovým orgánem, jednak potřebovalo snížit náklady na jeho vydávání. V protokolárních zápisech se totiž píše o nemalých finančních potížích, které negativně zasahovaly do rozpočtu spolku. Jejich řešení se stávalo čím dál tím naléhavější. Prosincové zasedání komise pro Nové zprávy to dokládalo více než přesvědčivě.¹² Přítomní členové Jednoty se zde zabývali téměř výhradně tímto problémem. Finanční tíseň se rozhodli řešit prostřednictvím žádostí o subvence u pražské obce, zemské i rakouské vlády a Pražské obchodní a průmyslové komory. Jejich iniciativa se však jen zřídka setkávala s očekávaným pochopením.

¹⁰ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1894, zpráva Jednoty průmyslové ze 7. února 1894.

¹¹ Nakladatel Beaufort nutně potřeboval zvýšit předplatné, aby byl schopen pokrýt vysoké výdaje, které mu způsobovalo vydávání čtenářsky úzce profilovaného periodika.

Rok 1895 ukázal plnou hloubku finanční a snad i organizační krize, ve které se nacházela nejen redakce, ale i nakladatel Nových zpráv. Od druhého ročníku, kdy redakci převzal Jan Josef Langner, se celková úroveň nadále zhoršovala. Očekávané vylepšení úrovně listu, podpořené rozšířeným počtem stran a častějším vycházením, se neuskutečnilo. Poměrně dobrý začátek byl vystřídán rychlým a nezadržitelným úpadkem. Vázla vnitřní organizace, což se navenek projevovalo obsahovou nedostatečností některých rubrik. Časopis vycházel nepravidelně, odpadávali předplatitelé i spolupracovníci a také úprava, papír a tisk doznaly negativních proměn. Vnější projevem těchto nelichotivých skutečností se staly stížnosti na adresu nakladatele Beauforta. Těživý problém měla řešit společná schůze komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu téhož periodika. Zasedání se uskutečnilo 16. září 1895. Předmětem jednání byla výhradně otázka dalšího vydávání Nových zpráv, jako orgánu Jednoty. František Čuhel zde tlumočil sdělení nakladatele Beauforta, který „*uznává sám nedostatký listu a hodlá jej zreformovati (přidáním obrázkové přílohy, po případě dle rady p. Dr. Čuhla přetvořením listu v objektivní list hospodářský neb v populárně živnostenský)*“.¹³ Shromáždění členové se usnesli, aby „*prozatím do 1. října 1895 byla p. Beaufortovi dána výpověď z nynější úmluvy za účelem získání času k provedení dalšího jednání*.“ K výpovědi byl připojen požadavek na vypracování programu reformy do 30. září 1895. K přípravným poradám o dalším uzpůsobení časopisu byl zvolen výbor ve složení Schiller, Čuhel a Péra.

Na společné schůzi 7. října 1895 předložil komitét zprávu, která zahrnovala návrhy na reformu. Ve zprávě se uvádělo, že komitét uskutečnil tři schůze, jichž se kromě jeho členů zúčastnil také nakladatel Beaufort a redaktor Langner. Ke zvláštním poradám byli přizváni Albín Bráf, František Fiedler, Josef Gruber, Jaroslav Haasz, Cyril Horáček, Choc, Jan Koloušek, Jan Lier a Rudolf Pilbauer. Výsledek porad bylo možno shrnout do pěti bodů¹⁴, které se staly podkladem pro

¹² Komise zasedala 7. prosince 1894.

¹³ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol o společné schůzi komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv ze 16. září 1895.

¹⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, návrhy komitétu ohledně reformy Nových zpráv z 2. října 1895. „1. Časopis ‚Nové zprávy‘ budiž od Nového roku 1896 proměněn v měsíčník v objemu 3 archů formátu ‚Osvěty‘, jestliže se najde nakladatel, jenž by časopis ten úplně svým nákladem vydával a Jednotě a jejímu členstvu 1 exemplář nejdráže za 2 zl. 50 kr. posílal. ... 2. Název dosavadní budiž zaměněn za název ‚Časopis národohospodářský‘. 3. Obsah časopisu budiž rozšířen na všechny obory národního hospodářství, hospodářskou statistiku a sociální politiku. Pravidlem budiž, aby se nepřetřásaly otázky speciální, jež důležité jsou jen pro toho kterého odborníka, nýbrž aby čtenáři poskytnuta byla informace, jaká jest žádoucí průměrnému vzdělanci o hospodářských událostech jaké se právě naskytují. Dále obsahujž časopis přehledy nebo výtahy důležitých článků nebo spisů cizojazyčných zmíněného druhu, pak články pojednávající stručně o důležitějších partiích vědy národohospodářské z oboru dějin hospodářských zejména českých. Na konec drobné zprávy, posudky nových

diskusi, probíhající v rámci širší komise. Její členové sice vyslovili souhlas s jednotlivými odstavci, avšak doprovodili je několika připomínkami.¹⁵ Zároveň bylo usneseno požádat nakladatele Beauforta a Otta o předložení alternativních nabídek na základě plánu vypracovaného Jednotou s tím, že návrhů se nejprve ujme užší komise, pak širší komise, načež budou předloženy ředitelství Jednoty. Dne 11. října 1895 se Vývozní spolek ústy Pilbauera připojil k postoji svého partnera, když vyjádřil ochotu i nadále spolupracovat s Jednotou průmyslovou na vydávání obnoveného periodika. V návaznosti nato zmocnil Ferdinanda Schillera, aby se zúčastnil předběžného vyjednávání.

Na schůzi užší komise pro časopisecký orgán Jednoty došlo 24. října 1895 k otevření nabídek firem František Šimáček, Jan Otto a Eduard Beaufort. Protože Šimáček prohlásil, že poměry závodu mu nedovolují převzít takový časopis, zabýval se komitét pouze zbývajícími dvěma nabídkami. V případě Otty shledal určité nedostatky, které doporučil předkladateli doplnit do příští schůze.

Zasedání komise pokračovalo 31. října 1895. Na jeho počátku byl otevřen přípis firmy Otto a poté bylo učiněno porovnání obou nabídek. Beaufort nabízel vydávat 24 čísel ročně po 12 stranách bez obálky a o 9 stranách textu, do něhož byly zahrnuty také věstníky Jednoty a Vývozního spolku, takže by na vlastní obsah časopisu zbylo pouze 7 stran po 72 řádcích. Příspěvek Jednoty obnášel by jako v roce 1894 2 zl. za exemplář. Beaufort se však nezmínil, jaký vliv by vyhradil Jednotě na volbu redaktora. Zároveň byl ochoten vydávat časopis o 16 stranách menšího formátu bez obálky, z čehož by 12 stran připadlo na text, včetně obou věstníků, takže by na vlastní obsah zbylo 10 stran čili celkem 240 stran asi o 63 řádcích.

Naproti tomu Otto nabízel vydávat 24 čísel ročně po 16 stranách a navíc i obálku. Z toho by bylo 12 stran věnováno vlastnímu obsahu časopisu, což ročně činilo 288 stran po 62 řádcích. Předplatné by však obnášelo 3 zl. za exemplář. Otto zato slíboval Jednotě právo, aby navrhla svého redaktora a dále žádal uzavření smlouvy na 3 roky, protože by za rok nemohl získat zpět finance vynaložené na reklamu.¹⁶

knih, bibliografii spisů cizojazyčných, jednajících o českých poměrech. ... 4. Dojde-li k ustavení české společnosti národohospodářské a bude-li tato chtít vydávati nějaký časopis národohospodářský, budiž učiněno pokud možno dohodnutí, aby časopis tento splynul s časopisem Jednoty. 5. Pro případ, že by nenašel se nakladatel, jenž by časopis za podmínek uvedených vydal, navrhuje komitét se vzhledem na finanční poměry Jednoty, aby tato od dalšího vydávání časopisu upustila a za náhradu k vydávání brožurek národohospodářských přikročila."

¹⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv ze 7. října 1895. „a) Z důvodů spojenectví s Vývozním spolkem a z důvodu výnosu inserátového vyslovuje se komise pro čtrnáctidenník. b) Redaktor budiž navržen nakladateli po dohodě Jednoty. c) Financování časopiseckého podniku budiž zvěstováno nakladateli; Jednota nemůže uvázati ve vyšší výdaj na svůj orgán nežli posud. d) O titulu změněném ponecháno jednání in suspensio. e) Časopis budiž držěn v tónu populárním, aby každý mu rozuměl, i ten, kdo v otázkách národního hospodářství sběhlý není."

Srovnáme-li obě nabídky zjistíme, že Ottova vyžadovala od Jednoty až o 320 zl. větší obnos než Beaufortova. Na otázku, komu z obou kandidátů bude nakonec svěřena úloha nakladatele, měla odpovědět společná schůze komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv, která zasedala 12. listopadu 1895. Po zvážení všech okolností se komise vyslovila „*pro další jednání s p. Ottou a sice v tom smyslu, aby p. Otto slevil 50 kr. na jednom exempláři, tak že by Jednota platila za jeden exemplář 2 zl. 50 kr.; naproti tomu nabídne se p. Ottovi výhoda pro redakci spočívající v tom, že by podnětem p. Dr. Čuhla utvořil se stálý výbor spolupracovníků, mající v Jednotě hojnost pomůcek v časopisech odborných a národohospodářských, které by Jednota rozmnožila z úspory, docílené při časopise samém a resultující z rozdílu mezi dosavadním předplatným 3 zl. a budoucím 2 zl. 50 kr.*“¹⁷ V tomto smyslu byl jednáním s nakladatelem Ottou pověřen František Čuhel. Rozhovory rychle pokračovaly, a tak již 22. listopadu 1895 mohla opětovně zasednout širší komise pro Nové zprávy. Přitomní s povděkem přijali skutečnost, že nakladatel Otto přistoupil na požadavek snížení ročního předplatného pro členy Jednoty. Tím byla prakticky odstraněna poslední překážka, která bránila uzavření smlouvy. Dosavadní smluvní partner Beaufort tak vypadl definitivně ze hry.

K podpisu smlouvy došlo 30. listopadu 1895. Za této situace zbývalo vybrat vhodnou osobu pro funkci redaktora a přiléhavý název časopisu. Zkušený nakladatel si však kladl podmínku, že „*skutečný redaktor bude na listě také plně podepsán a za jeho úroveň vůči veřejnosti svým jménem zodpověden.*“¹⁸ Za této situace byl vybrán Josef Gruber¹⁹, který o tom mnohem později napsal: „*Volba moje za redaktora zajišťovala pak ovšem nám českým národohospodářům v komoře, že list bude veden v našich intencích.*“²⁰ Pokud šlo o titul listu, Gruber uvádí, že ho vybral spolu s Ottou.²¹ Na autorství si však děla nárok i Gruberův přítel Cyril Horáček, který později neváhal označit název periodika za svůj vlastní nápad.²²

Připravovaný obsah Obzoru národohospodářského zahrnoval, oproti svému předchůdci, celou národohospodářskou a sociálně-politickou oblast. V Jednotě průmyslové se navíc na výzvu obou spoluzakládajících spolků a redaktora Grubera sešla „*řada mladších spolupracovníků národohospodářských, kteří vesměs projekt*

¹⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol užší komise o schůzi z 31. října 1895.

¹⁷ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv z 12. listopadu 1895.

¹⁸ Gruber, J.: Do třicátého ročníku. In: Obzor národohospodářský XXX, 1925, s. 25.

¹⁹ Gruber měl tehdy za sebou již několikaleté zkušenosti coby příspěvatel do Herbenova Času, Beaufortových Nových zpráv a Žákovy Obrany. V roce 1895 k nim přibýly: Masarykova Naše doba, Pelcelovy Rozhledy a Bráfvův Hlas národa.

²⁰ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 25.

²¹ Tamtéž.

²² Horáček, C.: Za Josefem Grubrem. In: Tribuna VII, 1925, č. 104 (ranní), s. 1.

vydávání nového časopisu vřele uvítali a k literární spolupráci se zavázali...“²³ Dne 21. prosince 1895 vyšlo první číslo Obzoru národohospodářského²⁴ a jen o sedm dnů později, 28. prosince, vyšlo poslední číslo Nových zpráv.²⁵ Proklamovaným cílem nového periodika byla obhajoba národních a politických práv českého národa, což vzbuzovalo opodstatněné obavy z narušení křehkého národnostního smíru. Ty naštěstí se nevyplnily. Přispěla k tomu na jedné straně široce respektovaná osobnost vydavatele Otty, na druhé straně příznivé ovzduší v Pražské obchodní komoře pod vedením prezidenta Josefa Wohanky.²⁶

Po úvodním slovu následovaly první tři články od E. B. Šimka²⁷, Cyrila Horáčka²⁸ a Josefa Grubera. Na straně osm až třináct mohl čtenář nalézt rubriku s názvem Menší zprávy, která obsahovala zejména aktuální údaje národohospodářské, sociálně-politické, všeobecně hospodářské a vývozní. Nevelký prostor byl v listu vyhrazen i Věstníku Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a Věstníku Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko. Za názory v nich projevované však redakce Obzoru neodpovídala. Tématickou náplň tohoto čtrnáctideníku doplňovala rubrika Nové knihy, která poskytovala přehled právě vydaných národohospodářských a hospodářských knižních titulů. Poslední dvě stránky byly vyhrazeny reklamě na publikace, nejen odborného rázu, od nakladatelství Otto.

V přípravě a organizaci jednotlivých čísel převládala od počátku značná volnost. Nebyla tu žádná redakční komise, nepočítáme-li občas volenou komisí Jednoty průmyslové pro záležitosti Obzoru národohospodářského. Avšak i ta se scházela jen zřídka. Většinou jednala o záležitostech předplatného, podporách, expedičních lhůtách apod. K příznivé a plodné atmosféře jistě napomáhalo i nakladatelství

²³ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 25.

²⁴ Gruber, J.: Slovo úvodem. In: Obzor národohospodářský I, 1896, s. 1.

²⁵ Josef Gruber o tom později napsal: „Kladli jsme tehdy vnitřní pokles Nových zpráv hlavně na vrub nedostatečného zájmu pro teoretické bádání a přílišných ohledů na Němce u českých komor obchodních“ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 25.

²⁶ Pocit dobrých vztahů mezi Čechy a Němci v Pražské obchodní a živnostenské komoře zaznamenal Gruber v osobní vzpomínce z roku 1925: „Podobného něco zažil jsem o několik později při habilitaci za soukromého docenta národního hospodářství na pražské universitě. O mém habilitačním záměru zvěděl ode mne v komoře pouze prezident Wohanka, který byl záhy zpraven též od Rezka, že jsem vyhlédnut pro připravovanou tehdy techniku v Brně. Zato někteří jiní v členstvu i v úřednictvu byli přímo konsternováni; zvěděli však o věci teprv, když se již nedala zmařiti. Němci sami však nejen, že nevzbudili bouře v komoře, nýbrž jejich předák Otto Forchheimer, předseda německého kasína, mně potom za sebe i německou minoritu blahopřál, jelikož prý habilitace moje na historicky první universitě ve střední Evropě je vyznamenáním i pro komoru.“ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 26.

²⁷ Jednalo se o pseudonym Františka Čuhela podle křestního a rodného jména jeho manželky.

²⁸ Stať Cyrila Horáčka s názvem „K otázce kartelové“ vyvolala v dalších číslech polemiku s Vojtěchem Hořínkem.

Otto, které „se nevměšovalo do věci redakčních a že stejné samostatnosti listu vždy též dbalo každé dočasné ředitelství Jednoty. Oběma činitelům stačilo, že list je stále dobrý a že dochází rostoucího uznání a vážnosti.“²⁹ Důležitá byla také poměrně hladká spolupráce s tiskárnou.

Záhy po vydání prvního čísla se objevily příznivé reakce z mnoha stran. Nechyběly ani projevy sympatií od významných osobností. Gruber si na jednu z nich vzpomněl po třiceti letech: „Bráť, který zpočátku, po zkušenosti s Novými Zprávami, zůstával v pozadí a nezúčastnil se ani předchozí rady sboru přispěvatelů, přihlásil se ihned delší statí Některé úvahy o poměrech úrokových v Čechách, z Vídně byl jsem překvapen neobyčejně přátelským dopisem prof. J. Kaizla, který, tehdy říšský poslanec, krátce za sebou poslal dva zajímavé články...“³⁰ Některé pozitivní ohlasy došly vzápětí svého ocenění u redakce: „Také český odbor zemědělské rady pro král. České a obchodní a živnostenské komory v Praze a v Plzni odporučily Obzor odborným spolkům a společenstvům svých obvodů. Pokládáme to za důkaz, že jsme na pravé cestě.“³¹ Spokojenosti nešetřilo ani ředitelství Jednoty průmyslové, když v dopise zaslaném nakladateli Ottovi uvedlo, že „...očekávání, spojené s odevzdáním časopiseckého orgánu Jednoty Průmyslové do nákladu Vašeho Blahorodí dochází svého splnění. Svědčí o tom spokojenost členstva Jednoty i dalších interesentů jak s obsahem tak i s úpravou dosavadních čísel Obzoru národohospodářského.“³² O něco dále učinilo sice oprávněnou, avšak vzhledem k celkovým okolnostem malichernou výhradu³³, která se týkala nedodržení smluveného formátu listu a požadovalo naprávu.³⁴

Reakce nakladatele Otty na sebe nenechala dlouho čekat. Dne 12. března 1896 obdrželo ředitelství Jednoty dopis, ve kterém pisatel vyjadřoval nelibost nad vzniklou situací.³⁵ Ředitelství Jednoty průmyslové odpovědělo připisem z 12. dubna 1896,

²⁹ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 27.

³⁰ Tamtéž, s. 25-26.

³¹ Gruber, J.: Listárna redakce. In: Obzor národohospodářský I, 1896, s. 47.

³² NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1896, dopis Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách J. Ottovi ze 4. března 1896.

³³ Na potíže spojené s nedodržением smluveného formátu upozorňoval Gruber již 6. února 1896. SÚA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, Gruberův dopis ze 6. února 1895.

³⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách J. Ottovi ze 4. března 1896. „Formát Obzoru národohospodářského nesrovnává se s formátem, jehož vzorec ofertě Vašeho Blahorodí ze dne 31. října m. r. přiložen byl... Formát Obzoru národohospodářského jest o 1 řádek kratší a v sloupci o 3, ve stránce o 6 liter užší. Poněvadž pro letošek nedá se ovšem na věci té snadno již nic měniti, bylo by záhodno, aby úbytek resultující z rozdílu formátu byl nahrazen aspoň přidáním 1 strany textu, s jehož vpravením do čísla mívá redakce nemalé nesnáze.“

³⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 12. března 1896.

ve kterém ujistilo nakladatele Otto o své spokojenosti s dosavadní spoluprací. Zároveň vyloučilo jakékoliv úvahy o případné změně nakladatelské firmy. Ve skutečnosti nemělo na vybranou, pokud chtělo pokračovat ve vydávání periodika s velmi omezeným okruhem čtenářů.

Červenec 1896 s sebou přinesl další nepříjemné překvapení. Knihtiskař a nakladatel Otto se totiž rozhodl požádat Jednotu průmyslovou o předčasné vypovězení smlouvy ke konci roku 1896. V oné chvíli se mohlo leckomu zdát, že se opakuje stejná situace z předchozích dvou let. Hlavním důvodem Ottovi nespokojenosti se stal malý počet odběratelů a tím pádem i rychle narůstající finanční deficit.³⁶ Zatímco předpokládané náklady rok 1896 měly činit nejméně 5224 zl., příjmy pouhých 2627 zl. Z toho plynul závěr, že ztráta by obnášela v nejlepším případě 2597 zl. Za této situace byl Ottův postoj naprosto pochopitelný.

Nová realita nemohla nechat v klidu ani redakci Obzoru národohospodářského ani Jednotu průmyslovou. Proto se 21. září 1896 sešla za předsednictví Haasze komise pro časopisecký orgán Jednoty. Porada však palčivý problém nevyřešila. Jediným výsledkem bylo usnesení o přizvání Grubera, Čuhela a zástupců Vývozního spolku na příští schůzi.

Dne 29. září 1896 se konala odročená schůze. Početnější zastoupení umožňovalo přijmout zásadní rozhodnutí. Přítomní se dohodli na tom, že budou vyjednávat s nakladatelem Ottou o možné přeměně čtrnáctideníku na měsíčník, přičemž by se snížil jeho objem na dvě třetiny až tři čtvrtiny dosavadního rozsahu. K dalším opatřením by náleželo jednak začlenění praktických článků, technologických zpráv a přehledů literatury do obsahu časopisu, jednak žádosti o subvence u živnostenských komor v Praze, Plzni, Českých Budějovicích a u České akademie. Podmínkou těchto změn se měl stát opětovný pokus o udržení stávajícího schématu. Vyjednáváním s nakladatelem Ottou byl za Jednotu pověřen zkušený František Čuhel a za Vývozní spolek Rudolf Pilbauer.

Na výzvu obou zástupců zaslal nakladatel Otto 20. října 1896 návrhy na řešení krize, které shrnul do devíti bodů.³⁷ Předložené návrhy by sice teoreticky vedly ke

„Uvážili-li se dále, že nepatrným a neúmyslným tímto odchýlením se od smluvených rozměrů interes přít. pánů spolupracovníků listu ve směru honorovaném naprosto není poškozen, nýbrž naopak spíše chráněn a zlepšen, jakož i že uvádění listu do veřejnosti vyžadovalo značných výloh, pak opravdu nemohu zatajiti podivení své nad tím, že z nedopatření tak nepatrného a jak již výše praveno, neúmyslného činí se výtka, za jakou přede. připomenutí ono pokládati musím.

Kdyby však slav. Jednota průmyslová nabyla přesvědčení, že by zájmy její převodem podniku toho na jiného nakladatele snad lépe byly opatřeny a chráněny, pak prohlašuji tímto, že jsem ochoten, s event. nástupcem svým o převod práva nakladatelského ve vyjednávání vstoupiti.“

³⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách ze 6. července 1896.

³⁷ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 20. října 1896.

zlepšení poměrů, ale jejich uskutečnění nebylo ani zdaleka tak jednoduché. Důkazem tu může být korespondenční listek odeslaný 22. listopadu 1896 sekretáři Jednoty průmyslové Janu Lierovi. V něm se Gruber úporně dožadoval sdělení, zdali už bylo docíleno nějakého výsledku ohledně dalšího vydávání Obzoru národohospodářského a nabádal k rychlejšímu jednání, aby se stihlo připravit první číslo na rok 1897. Sekretář Lier mu odpověděl 23. listopadu v tom smyslu, že netrpělivě očekává zprávy ohledně subvencí z komor v Plzni a v Českých Budějovicích i z České akademie v Praze. Vše tedy záviselo na štědrosti dárců.

O těchto záležitostech se dovídáme více ze zápisu schůze širší komise pro časopisecký orgán Jednoty z 15. prosince 1896. Některé žádosti došly kladného posouzení, což dávalo jistou naději na realizaci plánovaných opatření. Tak např. Pražská obchodní a živnostenská komora slíbila, že předplatí určitý počet exemplářů pro spolky a knihovny. Budějovická komora se zase zavázala věnovat peněžní částku až do výše 100 zl. a komora v Plzni si objednala 26 výtisků. K udělení podpory se naproti tomu nevyjádřila Česká společnost národohospodářská a Česká akademie. Jejich stanoviska se však očekávala v nejbližších dnech. Za těchto okolností bylo usneseno prozatím zdržet vydání 24. čísla, aby „*do té doby věc dle možnosti dojednána byla.*”³⁸ Součástí schůze bylo i rokování o propozicích nakladatele Otty.³⁹ O dva dny později, 17. prosince, byl o postoji Jednoty průmyslové zpraven také nakladatel Otto. Vzápětí nato akceptoval všechny zásadní požadavky, čímž se vlastně zavázal pokračovat v započaté práci. Z pohledu Jednoty byl nejdůležitější Ottův slib, že předplatné zůstane pro všechny členy obou spolků na dosavadní úrovni 2 zl. 50 kr. za rok.

V posledním čísle prvního ročníku byla otištěna výzva redakce ke všem čtenářům, „*jimž záleží na hospodářském povznesení našeho národa, aby odbornému listu svému věnovali nejúsilovnější podpory, jej odebírali a všude k hojněmu odebrání a čtení doporučovali.*”⁴⁰ Následovalo ujištění, že rozsah časopisu zůstane stejný. Nadále měl vycházet vždy 1. a 15. dne každého měsíce vyjma srpna. Příjemně působilo i snížené předplatné pro nečleny Jednoty průmyslové a Vývozního spolku.⁴¹

³⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1896, protokol o schůzi širší komise pro časopisecký orgán Jednoty z 15. prosince 1896.

³⁹ V tomto ohledu zaujala komise ke každému předkladateli bodu stanovisko: 1. Nelze pomýšlet na snížení obsahové úrovně listu. 2. Snížení předplatného je věcí vydavatele. 3. Vypuštění dvou čísel ročně může být akceptováno. 4. Vypuštění obálky je rovněž přijatelné, byť krajní řešení. 5. Jenom s garmondem nelze vyjít. Je třeba, aby část textu byla ražena borgizem, tedy písmem střední velikosti (mezi garmondem a petitem). 6. Snížení honoráře redaktorovi je věcí vydavatele. 7. Vyšší předplatné pro členy obou spolků je naprosto vyloučené. 8. O podporu není třeba žádat, protože tak bylo učiněno již dříve. 9. O způsobu, kterým budou rozděleny subvence, může být jednáno až po předložení konkrétních nabídek. Komise dále uvedla, že pokud Otto nepřistoupí na tyto podmínky, má být zahájeno jednání s Beaufortem, případě i s Vilímkem. Taková formulace měla už téměř ultimativní charakter.

⁴⁰ Gruber, J.: Pozvání ku předplacení na II. ročník Obzoru národohospodářského. In: Obzor národohospodářský I, 1896, s. 380.

Finanční potíže zapříčinily, že redakce, nakladatel i oba spolky hledali po celý rok 1897 nové sponzory. Jejich pozornost se neobracela jen k osvědčeným dárcům, ale snažili se oslovit i zcela nové instituce. K nim se mj. řadila Právníká jednota v Praze⁴² a Spolek architektů a inženýrů v Království českém. Ani v jednom případě však nedošlo ke kladnému vyřízení žádosti. Namísto toho se Obzoru národohospodářskému dostalo jen morální podpory. Na druhé straně nezklamaly obchodní komory v Praze, Českých Budějovicích a Plzni. Poměrně velkou částkou přispěla i Česká akademie.⁴³

Klid netrval dlouho. V září 1898 se opět vynořil „strašák“, který vždy ohlašoval hrozící krizi. Již poněkolkáté měl podobu výpovědi ze strany vydavatele. I tentokrát zaslal nakladatel Otto svým partnerům dopis, ve kterém jim dával na srozuměnou, že časopis nemůže při nejlepší vůli svým nákladem nadále vydávat.⁴⁴ Ottův krok sice zkomplikoval již beztak obtížnou situaci časopisu, vedení Jednoty průmyslové se však nedalo strhnout k unáhleným činům, nýbrž se domluvilo se zástupci Vývozního spolku na svolání společné porady, která se konala 20. října 1898. Za Jednotu průmyslovou byli přítomni Dominik A. Haasz a František Prill, za Vývozní spolek sekretář Pelnář a za redakci Obzoru národohospodářského redaktor Gruber. Během jednání měl hlavní slovo Gruber, který navrhl, aby byl Obzor přeměněn v měsíčník, čímž by získal po všech stránkách. Jelikož se s tímto názorem ztotožnili všichni přítomní, bylo usneseno, že „... Gruber informuje se u p. Otty, po případě u jiného nakladatele o modalitách, za jakých by chtěl vydávati Obzor jakožto měsíčník, pakli by totiž ředitelstvo Jednoty a výbor Vývozního spolku s proměnou takovou souhlasily.“⁴⁵

Na schůzi z 29. října 1898 bylo již poněkud jasněji. Oba spolky zopakovaly odhodlání udržet Obzor národohospodářský jako svůj tiskový orgán a navíc s po-

⁴¹ Nově upravené roční předplatné činilo 4 zl., poštou 4 zl. 50 kr. Na půl roku 2 zl., poštou 2 zl. 25 kr.

⁴² Právníká jednota byla oslovena na doporučení Grubera, který o této možnosti hovořil na konci roku 1896 s Bráfem. NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1897.

⁴³ Na rok 1897 činil tento příspěvek 200 zl. a Česká akademie ho poskytla 28. dubna 1897. V letech 1898 a 1899 zůstal na stejné úrovni. Tamtéž.

⁴⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 20. září 1898. „Lituji toho tím více, poněvadž také já uznávám důležitost listu, věnovaného veškerým našim potřebám a otázkám národohospodářským. Vyslovuji tuto zároveň upřímné díky své slav. Jednotě Průmyslové za laskavou podporu, již podniku tomu v průběhu jeho vydávání se dostalo, doufám, že ráčíte mne mítí omluvena, prosím-li, abyste vzájemnou naši úmluvu ve příčině vydávání časopisu Obzoru Národohospodářský ze dne 30. listopadu 1895 ukončením tohoto třetího ročníku považovali za vypovězenou.“

⁴⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, protokol o schůzi komise pro záležitosti Obzoru národohospodářského z 22. října 1898.

těšením konstatovaly, že nakladatel projevil ochotu k další spolupráci za mírně změněných podmínek. Jednota průmyslová a Vývozní spolek měly i nadále odebírat výtisky pro své členy jako dosud, nejméně však 300 výtisků. Změny se dotkly pouze formátu a doby vydávání. Obzor národohospodářský měl tudíž napříště vycházet v měsíčních sešitech o 3 – 3 ½ tiskových arších s výjimkou srpna. Vše ostatní mělo zůstat při starém.⁴⁶

Prosincové zasedání komise pro záležitosti Obzoru národohospodářského vzalo na vědomí ochotu nakladatele Otty, na jejímž základě mělo dojít k uzavření smlouvy podle podmínek stanovených ředitelstvem Jednoty 27. října 1898.⁴⁷ Jediný dodatečný požadavek vznesl zástupce Vývozního spolku Pelnář, který sdělil, že „*trvá na zaručení toliko 250 výtisků.*”⁴⁸ Spolek by pak odebíral tolik exemplářů přes toto číslo, kolik by potřeboval pro své členy. Žádosti nebylo vyhověno, a proto byl spolek nucen i nadále odebírat nejméně 300 výtisků.

Dodatek ke smlouvě nebyl vyhotoven, protože podkladem pro obnovení smlouvy se stala korespondence tří zúčastněných subjektů, ve které se vyjadřovalo odhodlání k další spolupráci.⁴⁹ Pro jistotu však nakladatel znovu potvrdil všechna předchozí ujednání přípisem z 15. ledna 1899.

Obzor národohospodářský v letech 1899–1925

Počínaje čtvrtým ročníkem se Obzor národohospodářský změnil ze čtrnáctideníku na měsíčník.⁵⁰ To vedlo jednak k úspoře finančních prostředků, jednak ke zjednodušení administrace. Navíc přibyla zcela nová rubrika Rozhledů národohospodářských, sociálních a po několik let i finančních. Rozhledy pocházely téměř výhradně z pera Gruberova, který se v nich vyjadřoval názor na tu či onu problematiku.⁵¹ Sám o tom později napsal, že tím byl Obzor „...*změněn v odbornou revui podobnou Masarykově Naší době a Vlčkově Osvětě.*”⁵²

S rostoucím vřhlem reorganizovaného časopisu také neustále přibývali spolupracovníci ze všech národohospodářských oblastí. Rozsáhlou působnost zde našli zejména ti, kteří tvořili tzv. Bráfovou národohospodářskou školu. K ní se

⁴⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 12. listopadu 1898.

⁴⁷ Schůze se konala 6. prosince 1898.

⁴⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, protokol o schůzi komise pro záležitosti „Obzoru národohospodářského” ze 6. prosince 1898.

⁴⁹ Jednalo se zejména o dva dopisy J. Otty z 12. listopadu 1898 a 4. ledna 1899. První byl adresovaný Jednotě průmyslové, druhý pak Vývoznímu spolku. NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898.

⁵⁰ Počínaje touto změnou vycházel Obzor národohospodářský 15. dne každého měsíce vyjma srpen.

⁵¹ Vedle Gruberova se na Rozhledech podílel hlavně Rudolf Pilbauer.

⁵² Gruber J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 26.

hlásili František Fiedler, František Čuhel, Rudolf Pilbauer, Václav Schuster, Jan Matys a Bohdan Živanský. Příspěvky zasílali i další odborníci, mezi nimi Josef Fořt, Rudolf Hotowetz, Karel Viškovský, Jaroslav Preiss, Lev Winter, Zdeněk Václav Tobolka, Josef Lukáš, Alfréd Meissner, Vladimír Fáček, Vladimír Hanačík, Jan Lešťák, František Polák, Josef Pilař, Antonín Boháč, František Peroutka, Adolf Ottis, Jindřich Uzel, Jaroslav Kolařík, Jan Koloušek, Arnošt Kraus, Josef Šusta, Josef Drachovský, Vilém Funk, Dobroslav Krejčí, František Weyr, Emil Svoboda, Vladimír List, Gustav Edmund Pazourek, Karel Karásek, Rudolf Pilát a někteří další. Z mladších lze zmínit Karla Engliše, Vladislava Brdlika, Jiřího V. Daneše, Viktora Dvorského, Emanuela Schindlera, Františka Hodáče, Vilibalda Mildschuha, Josefa Macka, Jaroslava Šlemra, Evžena Šterna, Bohuslava Dědka, Antonína Basche, Cyrila Čechráka, Josefa Prunara, Jana Gallase, Alfréda Mariu Mayera, Bedřicha Odstrčila, Ivana Žmavce, Jana Koudelu a Jana Auerhana. Byli mezi nimi tedy nejen zkušení a vážení odborníci, ale i úplní nováčci, kteří tu dostali příležitost otisknout svoji prvotinu.⁵³

Gruber jako redaktor a hlavní tvůrce nezůstal ve vlastní příspěvatelské činnosti pozadu. Naopak, snažil se vedle práce organizátorské a úřednické věnovat i psaní článků. Zejména v prvních letech musel mnohokrát narychlo vyplnit mezeru v obsahu připravovaného čísla, která byla zpravidla způsobená nedostatkem potřebného kvalitního materiálu. Do *Obzoru národohospodářského* napsal za téměř třicet let více než 130 článků, referátů a překladů. Kromě toho vycházely z jeho pera již zmíněné *Rozhledy* a také literární recenze. V mladším věku občas psal pod pseudonymy dr. Karel Jamník, dr. Karel Nermut či dr. Karel Tykal. Zpočátku věnoval na stránkách „svého“ listu nejvíce pozornost otázkám maloživnostenským, vodohospodářským, komorním a školským. Později, po odchodu z Pražské obchodní komory, se zaměřil spíše na studie obecně hospodářské. Kvůli velké pracovní zaneprázdněnosti však jeho žurnalistická aktivita poklesla na minimum.

Od roku 1912 se mu velice vděčným námětem staly statě o významných českých i zahraničních hospodářských buditelích. Z českých psal o Karlu Havlíčku Borovském, Františku Ladislavu Chleborádovi, Františku Cyrilu Kamplíkovi, Josefu Ignáci Bučkoví, Františku Ladislavu Riegrovi, Albinu Bráfovi, Karlu Mattušovi, Janu Ottovi, Cyrilu Horáčkovi, Josefu Wohankovi, Aloisi Rašinovi a dalších. Z cizích o Josefu Sonnenfelsovi, Janu Baptistu Colbertovi a Tomáši Aquinském. Vypuknutí války v něm probudilo zájem o sociální a populační problémy. V letech 1915 a 1916 publikoval na stránkách *Obzoru* sérii historických ohlednutí pod názvem „*Vývoj sociálních ideí a hnutí*“. Podobnou formu měla i řada příspěvků

⁵³ Gruber o nich svého času napsal: „*U mladších, začátečníků, bývalo někdy potřebí, když jinak myšlenky článku byly dobré, celé stati redakčně přebourati, věty přepracovati a přemístiti, zbytečné fráze odstraňovati, věci výrazněji vyjadřovati, o českost slohu dbati. Nejedem z nyní literárně i řečnický uznávaných autorů ocenil potom s povděkem tuto jakousi školu, podobně jako jsem druhdy sám se mnohému slohově naučil příspěvatelstvím do Herbenova „Času“.*“ Tamtéž, s. 27.

o populační otázce, které uveřejňoval v letech 1916 až 1918. Po převratu ho vznik nového státu nasměroval k sociální, průmyslové a obchodní politice.

Rok 1900 nepřinesl do Obzoru národohospodářského zásadní změny. Za zmínku snad stojí skutečnost, že tisk časopisu převzala od firmy Otto Česká grafická Unie. Naproti tomu byl rok 1901 o poznání pestřejší. Postarala se o to hlavně roztržka mezi Jednotou průmyslovou a Vývozním spolkem. Její začátek se datuje na 24. leden 1901, kdy Vývozní spolek zaslal Jednotě průmyslové ostře formulovaný dopis, v němž hrozil ukončením spolupráce⁵⁴.

K urovnání sporu byla svolána schůze společné komise pro Obzor národohospodářský, která se sešla 30. ledna 1900. Za Průmyslovou jednotu se postavili Schiller a Prill, za Vývozní spolek Srb a za redakci Obzoru národohospodářského Gruber. Během jednání si všechny zainteresované strany objasnily důvody nedorozumění, přičemž se členové Jednoty přimlouvali za smírné urovnání konfliktu. Konečné rozhodnutí však bylo ponecháno na výboru Vývozního spolku.

Od počátku roku 1901 přestal vycházet Věstník Vývozního spolku jako součást Obzoru národohospodářského, čímž dal spolek na vědomí, že jeho lednové rozhodnutí je definitivní. Jednou z příčin byl údajně odchod tří zakládajících členů spolku – Hotowtze, Pilbauera a Srba. Rozhodujícím impulsem se spíše stala skutečnost, že „...*tehdejší správě spolku nezamlouvaly se články Stillerovy, které však u ostatního čtenářstva docházely nezvyklého jinak ohlasu a obliby*

⁵⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1900, dopis Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko adresovaný Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách 24. ledna 1900. V něm se mj. uvádělo, že „...*Obzor Národohospodářský nepochopitelným způsobem přinášel již od delší doby zakuklené útoky proti Vývoznímu spolku, snaže se činnost jeho podrývatí, bagatelisovati atd., kteréž útoky dosáhly svého vrcholu v čísle 1. tohoto ročníku bezpříkladně surovým a sprostáckým napadením předsedy spolku, kteréž svědčí o tom, že způsob, jakým píše Arizona Kicker dochází i u nás napodobení.*

Kdyby spolek mlčel a snášel nadále tyto útoky, bylo by to, mírně řečeno, slabostí, která by nutně dráždila ku pokračování, po případě i ku stupňování tohoto neomaleného řešení našich důležitých národohospodářských otázek. Poněvadž tedy Vývozní spolek nadále nehodlá na podobné ‚vědecké‘ práce tisíce ze svých skovných fondů vydávati, učinil výbor ve schůzi své dne 23. t. m. následující jednoláse usnesení: 1. Obzor národohospodářský přestává býti, číslem 2. ročníku V. /1900/ počínajíc, orgánem spolku Vývozního. ... 2. Zástupcům Vývozního spolku v redakční komisi budiž uloženo, aby naléhali na bezodkladné svolání komise té a v ní prosadili zásadné usnesení, že v ročníku V., jehož spolek vázán jest smlouvou odebrati nejméně 300 výtisků, nesmí býti uveřejněn ani jediný článek neb zpráva od p. A. Stillera, bývalého úředníka Vývozního spolku, obsahu jakéhokoliv. 3. Kdyby redakce této podmínce nevyhověla, neb kdyby uveřejnila opětý nějaký at' otevřený neb zakuklený útok na Vývozní spolek, na činnost jeho neb na některé členy spolku, bude výbor spolku pokládati smlouvu, uzavřenou s nakladatelstvím J. Ottovým ve příčině Obzoru Národohospodářského, za rozvázanu a přestal by tím číslem, kde by se tak stalo, Obzor Národohospodářský odebrati. 4. Tato usnesení budtež současně sdělena s nakladatelstvím J. Ottovým, s redakcí Obzoru Národohospodářského a s Jednotou ku povzbuzení průmyslu v Čechách.“

(Ant. Stiller býval v počátcích Vývozního spolku jeho úředníkem, později činným ve Francii a Belgii při exportní akci rak. Ministerstva obchodu a v r. 1900 vydal péčí Českého obchodního musea řadu životopisů podnikavých mužů pod názvem „Šťastní jednotlivci“), a že některé tehdejší výroční zprávy Vývozního spolku docházely v O. N. z pera spoluzakladatele a dlouholetého sekretáře spolku Dra. Pilbauera posudku nepříznivého.”⁵⁵

Neustálé potíže s vydáváním Obzoru národohospodářského měly v následujících letech odpadnout alespoň do té míry, že nehrozilo jeho okamžité zastavení z finančních důvodů. To však v žádném případě neznamenal bezproblémový stav. Naopak, redakce musela bojovat o každého odběratele⁵⁶ a subvence hrály klíčovou roli v rozhodování o dalším osudu listu. Nejvyšší podporu poskytovala Česká akademie, bez níž by se vydavatelský podnik jen těžko udržel.⁵⁷ Poměrně dobré výsledky se odrazilily i ve spolupráci mezi nakladatelem Ottou a Jednotou průmyslovou. Po dlouhých osm let se neobjevil jediný zádrhel, jenž by vyvolal jednání o změně smlovy nebo nastolil jinou závažnou otázku. Stabilita vyvolala příznivou atmosféru, a ta se projevila v kvalitní práci redakce.

Situace se poněkud změnila až v druhé polovině roku 1908. Tehdy bylo, na návrh správní rady a usnesením ředitelství Jednoty průmyslové z 11. června 1908, uloženo správní radě a komitétu pro záležitosti Obzoru národohospodářského, aby „...včas vzaly v úvahu obnovení resp. výpověď smlouvy stran Obzoru národohospodářského.”⁵⁸ Důvodem bylo zatížení spolku povinnostmi k odběru tohoto časopisu pro všechny členy, což vyžadovalo roční výdaje okolo 1400 K. Takto vysoká suma nepřiměřeně zatěžovala rozpočet celé organizace.

Schůze, která se měla zabývat zmíněným problémem, se sešla 17. září 1908 a přítomní členové na ní dospěli k předběžnému návrhu „...aby k tomu byla sjednána vůle na obě strany, budíž učiněno přípravné opatření tím způsobem, že z dosavadní

⁵⁵ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d, s. 27.

⁵⁶ Roku 1903 dosáhl Obzor národohospodářský nákladu 5000 výtisků na jedno číslo. To však bylo maximum, které se podařilo překonat až po skončení první světové války. Jinak se pohyboval náklad od 1000 do 4000 výtisků. K tomu Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880. In: Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách 1833-1933. Sborník statí o vzniku, vývoji a působení Jednoty průmyslové, Praha 1934, s. 376. Strukturu odběratelů Obzoru národohospodářského v letech před první světovou válkou (1896-1912) uvádím v příloze.

⁵⁷ Česká akademie se stala pravidelným a spolehlivým přispěvatelem. Finanční podpora se v období let 1900-1910 pohybovala v rozmezí 200-400 K ročně. V posledních čtyřech letech před vypuknutím první světové války však značně vzrostla. Roku 1911 dosáhla 700 K, roku 1912 510 K, roku 1913 500 K a roku 1914 také 500 K. Je zajímavé, že i v průběhu války přispívala Česká akademie částkou 500 K. Obnos byl na základě úmluvy s J. Ottou předáván jeho nakladatelství. NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1900-1914.

⁵⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1908, usnesení předsednictva Jednoty průmyslové z 18. září 1908.

smlouvy dá se nakladateli výpověď a sice po rozumu smluvních stipulací [tj. dohod či ujednání – pozn. J. K.] dosavadních do konce září t. r., načež bude o předmětu tom dále vzájemně vyjednáváno. Jelikož věc je pilná, bude nejlépe vyříditi tento návrh hlasováním členů ředitelstva per rollam [tj. oběžníkem – pozn. J. K.].”⁵⁹ Na základě této propozice proběhlo hlasování všech členů ředitelství, kteří se jednohlasně postavili za přijetí návrhu. Dne 24. září 1908 byl výsledek sdělen i nakladateli Ottovi.

Jeho odpověď přišla až 4. listopadu 1908. Otto v ní vyjádřil své upřímné politování nad rozhodnutím ředitelství a dále psal: „*Uznávaje vděčně přízeň slav. Jednoty dovoluji si zároveň sděliti, že podnik, o němž tuto jde a ježž samo slav. ředitelství nazývá cenným, není bohužel hmotně tak zabezpečen, aby mohl snést bez vážného otřesení úbytek tolika odběratelů, kolik jich činí členstvo slav. korporace Vaší. I naskýtá se přirozeně otázka, bude-li se moci, Obzor Nár. ‘ i na dále udržeti, nedojde-li mezi námi k opětnému dohodnutí.*”⁶⁰ Zároveň požádal o vyslání zástupců spolku a redaktora Grubera ke společné poradě v této záležitosti. Porada se měla konat 13. listopadu 1908.

Dříve než se zástupci Jednoty dostavili k jednání, sešla se 12. listopadu 1908 za předsednictví Schillera schůze správní rady a komitétu pro záležitosti Obzoru národohospodářského. Na ní se přítomní dohodli na společném postupu. V zásadě byly předloženy dvě varianty řešení: a) předplatné časopisu za jeden výtisk odebíraný Jednotou bude sníženo na 2 K, nejvýše však na 3 K ročně, aniž dojde k jakékoli jiné změně v dosavadní smlouvě; b) roční předplatné bude zachováno ve výši 5 K za předpokladu, že se nakladatel Otto zaváže zdarma vytisknout každoročně výroční zprávu Jednoty bez zkrácení objemu Obzoru národohospodářského. K vyjednávání s nakladatelem Ottou byli zvoleni jednatel Karel Kordina a ředitel kanceláře Jan Lier. Rozhovory byly úspěšné, protože nakladatel Otto zaslal 17. listopadu 1908 Jednotě průmyslové dopis, ve kterém sděloval, že přistoupil na celoroční předplatné pro členy spolku ve výši 5 K za exemplář. Kromě toho se zavázal každoročně vytisknout pro členy Jednoty výroční zprávu v rozsahu nejvýše tří tiskových archů formátu Obzoru národohospodářského v počtu 450 kusů zdarma.

Na schůzi ředitelství Jednoty průmyslové z 26. listopadu 1908 bylo konstatováno plné uspokojení nad oboustrannou snahou o udržení Obzoru národohospodářského. Současně bylo vypracováno nové znění 3. článku smlouvy, jehož definitivní podoba byla stvrzena nakladatelem Ottou 30. prosince 1908.⁶¹

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX., Časopis Jednoty 1908, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách ze 4. listopadu 1908.

⁶¹ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX., Časopis Jednoty 1909, dodatek ke smlouvě z 30. prosince 1908.

O provedených změnách se zde uvádělo: „*Výroční zprávu Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách vytisknu každoročně v rozsahu nejvýše tří šestnáctistrankových tiskových archů formátu a průměrného tisku (neprokládané garmondové sazby)*

Až do vypuknutí první světové války probíhalo vydávání podle dohodnutého scénáře. Situace se radikálně změnila ve druhé polovině roku 1914. Tehdy nastala opravdová zkouška připravenosti k obětem, o níž psal svého času Gruber na stránkách *Obzoru* národohospodářského. Nastupující mimořádná opatření totiž znamenala, tak jako i pro ostatní tisk, stálou cenzuru a dokonce hrozbu úplného zastavení dotčeného periodika.⁶²

Ohledně vyhlášení války zastavil *Obzor* národohospodářský dočasně vydávání. Dne 9. ledna 1915, kdy již bylo patrné, že konec války je v nedohlednu, se redaktor Gruber dohodl s nakladatelem Ottou i s Jednotou průmyslovou na obnovení redakční práce a doplnění zmeškaných čísel. Gruber měl dbát na to, aby způsob psaní neohrozil nejen budoucnost listu, ale i existenci Jednoty průmyslové. To se mu k vlastní spokojenosti, přes mnohé zásahy cenzury, dařilo lépe, než si původně představoval. Nedlouho před smrtí o tom s trochu naivní sebecvhálou napsal: „...ačkoliv pozdější téměř pravidelné konfiskace listu (a často na mnoha stránkách v téměř číslé) činily takové zakročení úřadů velice pravděpodobným, zůstala moje redaktorská samostatnost i nyní naprosto nedotčena, ba soudím, že neohrožený způsob psaní O. N. docházel jak u nakladatelů, tak u Jednoty souhlasu, a tím více

Obzoru národohospodářského bez náhrady a bez jakéhokoliv zkrácení objemu Obzoru národohospodářského mimo obsah toho kterého čísla jakožto samostatnou, zvláště stránkovanou a brožovanou přílohu ve 450 exemplářích zdarma (sazbu, tiska a papír v jedno počítají). Z těchto 450 exemplářů bude po jednom výtisku expedováno s každým exemplářem toho kterého čísla Obzoru národohospodářského na příslušné, jednotlivé adresy, které v souhrném předplacení Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách jsou obsaženy. Zbytek výtisků výroční zprávy, který z oněch 450 exemplářů po přílohové expedici s Obzorem národohospodářským vybude (a jež dle nynějšího stavu okrouhle 160 výtisků činí), bude odevzdán Jednotě ku povzbuzení průmyslu v Čechách k její zvláštní, další potřebě a samostatné expedici. Co by v případě nad vyjednaný počet 450 výtisků žádáno bylo, jest Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách za sazbu, tisk i papír na svůj vlastní účet povinna hraditi.

Všecky ostatní podmínky předešlých úmluv ze dne 30. listopadu 1895, ze dne 20. resp. 22. prosince 1896 a ze dne 15. resp. 24. ledna 1899 zůstávají i nadále nezměněny v platnosti a oboplně závaznosti...”

⁶² O tom jak byla organizována cenzura novin a časopisů píše Ivan Šedivý ve své práci o Českých zemích za I. světové války následující: „Cenzura periodického tisku probíhala prostřednictvím státních návladní, kteří měli postupovat ve spolupráci s policejními řediteli, policejními komisaři či jinými orgány státní správy. Nejvyšší cenzurní úřadovou byl v tomto případě Válečný dohledací úřad; válečné zpravodajství bylo doménou Válečného tiskového stanu. Zvláštní cenzuře podléhal zahraniční tisk; tiskoviny z nepřátelské ciziny byly zakázány. ... Pro noviny v Čechách byla původně stanovena povinnost předkládat denní tiskoviny ve lhůtě tří hodin před vydáním, tato praxe byla 3. srpna [1914 – pozn. J.K.] pozměněna na hodinovou preventivní cenzuru. Podle směrnice ministerstva vnitra ze 17. listopadu 1914 bylo cenzorům nařízeno podporovat patriotického ducha tisku a potlačovat stranickopolitické, nacionální a sociální rozepře” Šedivý, I.: Češi, Česká země a Velká válka 1914-1918, Praha 2001, s. 50-51. K tomu také viz Tobolka Z. V.: Česká politika za světové války, Praha 1922, s. 34.

arci u čtenářstva, které za války vzrůstalo."⁶³ Po půlroční přestávce, 29. ledna 1914, vyšlo osmé číslo z roku 1914. Další čísla následovala ve čtrnáctidenních lhůtách až do 12. března 1915, kdy bylo vydáno poslední číslo ročníku 1914. Od 2. dubna do 18. června 1915 se pak podařilo dohonit i ztrátu za necelých šest měsíců roku 1915. Od této chvíle opět mohl začít pravidelný provoz redakce. Ve velmi krátké době čtyř a půl měsíců bylo takto vyhotoveno deset čísel v celkovém rozsahu 488 stran. Napomohla tomu i Gruberova předvídatost, když využil nucené přestávky k sepisování článků vztahujících se k válce.⁶⁴ Kromě toho zaslalo příspěvky mnoho již dříve osvědčených autorů, o kterých se Gruber pochvalně zmínil v polovině dvacátých let.⁶⁵

Zásahy úřadů proti svobodě tisku se nevyhnuly ani Obzoru národohospodářskému. Hned v prvním obnoveném čísle z konce ledna 1915 propadl cenzuře Gruberův citát z díla německého národohospodáře J. Wolfa, že „*nízké povahy nenávidějí toho, komu jsou zavázány díkem.*“⁶⁶ Také v únorovém čísle nebylo povoleno vytištění několika desítek řádků. V březnu pak pobouřila zmínka o nádherných silnicích, kterých bylo „*v posledních letech Rakouskem s odstraněním jiných zemí tolik zbudováno v zemích alpských.*“⁶⁷ Ještě rozsáhlejší konfiskace

⁶³ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 65.

⁶⁴ V letech 1914-1918 to byly zejm. články: „*Hospodářské poznámky k válce 1914*“ (roč. XX, 1915), „*Válka a populační problém*“, „*Císař a král František Josef*“ (roč. XXI, 1916) „*Populační problémy*“, „*Peněžnictví po válce*“ (roč. XXII, 1917), „*Účinky světové války na populaci a nové návrhy populacionistické*“ (roč. XXIII, 1918) a řada menších.

⁶⁵ Gruber o tom později napsal: „*Přispívání články válečnými zůstalo pochopitelně většinou na redaktorovi a ovšem jako poslední léta vždy veškeré rozhledy, válečné i neválečné. Někteří autoři, kteří po převratu vystupovali s postoji neochvějných hrdinů, odřekli jakékoli příspěvky (do O. N. i jinak), jelikož prý raději nepiší, nemohou-li psátí tak, jak by chtěli; a začali tím okázaleji vylézati z úkrytů, když o konečném výsledku nebylo lze pochybovati. Zajímavé je srovnání jmen autorů z ročníků válečných a pozdějších. Napsali v tu dobu do O. N. úvodní články o poměrech válečných: R. 1915 Dr. Karel Viškovský ‚Obilní politika ve válce‘, Dr. Karel Pisecký ‚Hospodářské dějiny‘, F. A. Borovský ‚Zapisujeme své paměti‘, Dr. Jos. Lukáš ‚Sociálněpolitický obsah zákonů válečných‘, Dr. Frant. Weyr ‚Problém náhrady za škody válečné‘, Dr. Jos. Drachovský ‚Válečné půjčky, jejich problém a klasifikace‘, r. 1916 Dr. Dobroslav Krejčí ‚Naše statistika ve válce‘, Dr. Theodor Živanský ‚Veřejná aprovisace v druhém roce válečném‘, Dr. Jan Matys ‚Nové cesty průmyslového vývoje?‘, r. 1917 JUC. Jan Sedlák ‚Zásobování a výživa za války‘, Dr. V. Schuster ‚Poválečný pomocný úvěr živnostenský‘ a ‚Přechod do mírového hospodářství a textilní průmysl‘, Karel Váchal (pseudonym) ‚Německý zákon o vlastenecké službě pomocné‘, r. 1918 Dr. Viktor Dvorský ‚Zeměpisné podmínky hospodářského života v čsl. Národním území‘, Dr. C. Horáček ‚Válka a Knappova teorie peněžení‘, Dr. Karel Krtek ‚Demobilisace osobní‘, Dr. Jan Matys ‚Zápas městské kultury o existenci‘, A. G. Melichar ‚První dva roky válečných financí, jak je vidí Amerika‘, řed. Ant. Nýdrle ‚Lihovnický průmysl za války‘, V. Schuster ‚Středostavovské živnosti v přechodu do mírového hospodářství...‘ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 66.*

⁶⁶ Tamtéž, s. 67.

postihly jubilejní XX. ročník. Ten vycházel od začátku dubna 1915. Cenzurní zásahy se týkaly zejména článků o tehdejší finanční situaci Rakouska. Jednoznačně nejhůře dopadlo připravované prosincové vydání, kde nejvíce provokovaly Gruberovy názory na propuštění ministrů vnitra, obchodu a financí (Heinolda, Schustra z Bonnotu a Engla) ze Stürgkhova kabinetu.⁶⁸

Nejtvrdší cenzurní opatření byla uplatňována během roku 1916. Tehdy musela předkládat tiskárna úřadům ke schválení jen ruční kopie textů. Až poté se mohlo začít s tiskem načisto. Pokud je možno věřit Gruberovým slovům, pak i v tomto ročníku vyvolal jeden jeho článek větší nelibost cenzury, než částečně zabavené příspěvky ostatních autorů. Osudný článek nesl název „*Válka a populační problém*“ a pobouření vzbudil hlavně slovy: „...a teprv historie posoudí, na kom tkví hrozná zodpovědnost před lidstvem a kulturou, že se nepodařilo její výbuch jako již tolikrát zažehnati, a kdo jí snad uvedli v chod jako hodinový stroj, jakmile se domnívali, že jsou nyní lépe připraveni nežli jejich sousedé, a že by se prodléváním jejich výhodná situace mohla jenom zhoršiti.“⁶⁹ Kvůli této – a některým dalším „nevhodným“ poznámkám – byl Gruber 12. ledna 1916 předvolán na tiskové oddělení policejního ředitelství. Tam musel vysvětlovat své počínání pod pohrůžkami zastavení Obzoru, trestního stíhání a rozpuštění Jednoty průmyslové.⁷⁰ Nic z toho

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 68. V zabaveném textu se uvádělo: „...všichni s obvyklými, jen poněkud odstupňovanými projevy uznání, ale všichni bez udání důvodů, pro které byli vystřídáni muži novými. Dr. Heinold vrátil se zajisté rád na moravské místodržitelství, z kterého přišel v úřad jemu ne valně vítaný, stejně jako Dr. Schuster, který v oboru jemu cizím a jim nedostatečně ovládaném nejvíce postrádal energie a ukazoval nerozhodnost, znovu se uvázal v dřívější úřad generálního guvernéra poštovní spořitelny. Nejneprůzřivější kritiky doznal při odchodu bar. Engel: byrokrat, třebaš jeden z nejnadanějších v kabinetě, který se správci odborů a referenty téměř ani neobcovoval, neponechával úřednictvu ani iniciativu ani provedení, zdržoval pasivním odporem mnoho důležitých zásadních rozhodnutí a v četných případech způsobil průtahem vyřízení mnoho škody, jsa tudíž neoblíben jak mezi úřednictvem, tak v kruzích obchodních i v širším obecnstvu. Byv po mnoho let jako přednosta rozpočtové sekce nepostradatelnou pravou rukou každého finančního ministra v parlamentě a neúprosným škrtem všech položek, které se zdály zbytečným zatěžkáním rozpočtu, nebyl ani finančním politikem, ani vynikajícím organizátorem služby finanční, za správce státních financí byl povolán teprv po předčasné smrti Záleského (v O. N. 1913, str. 484) a ministrem byl jmenován teprv před rokem, jako ministr neoblíben nahoře i dole, provedl ovšem s úspěchem válečné půjčky (i tento úspěch přisuzuje se jiným), jeho daňová opatření však, zejména v oboru daně lihové, došla kritiky odsuzující.“

⁶⁹ Tamtéž, s. 70.

⁷⁰ Gruber se k této události ještě později vyjádřil, když o anonymním policejním cenzorovi napsal: „Po převratu se mně můj tehdejší úřední odpůrce delším dopisem omlouval ze způsobu svého vystupování. Měl jsem arci vždy pochopení pro nesnadné postavení těch, kteří na zodpovědných místech jsou exponováni často větší hrdinství prokázali tím, co smlčeli nebo neucinili, než mnozí jiní, jejichž jediná zásluha spočívala v opatrném vzdalování se, až dle, jak to dopadne.“ Tamtéž.

se neaplnilo, avšak cenzura⁷¹ i nadále pokračovala. Zabavovány byly často i čistě historické statě.⁷²

Na přelomu let 1915 a 1916 oslavil Obzor národohospodářský dvacet let svého trvání. Při této příležitosti otiskla redakce prohlášení s názvem „*České inteligenci!*“. Jednalo se o jakousi nestrannou výzvu, která nemohla vyvolat rozhořčení na žádné straně. Její obsah tomu také náležitě odpovídal. Vyznačovala se nic neříkajícími frázemi a opakováním již dříve řečených skutečností. Většinu textu navíc zabral článek Josefa Prunara převzatý z Národních listů.⁷³

Poslední říjnový den roku 1916 odeslalo Nakladatelství J. Otto dopis adresovaný řediteli Jednoty průmyslové Janu Lierovi.⁷⁴ V něm se poukazovalo na velmi obtížné podmínky, za nichž musí Obzor národohospodářský vycházet. Především šlo o vysoké výrobní náklady, které od počátku války nezanedbatelně stouply, zatímco počet odběratelů výrazně klesl.⁷⁵ Nakladatelství se touto cestou snažilo přimět ředitelství Jednoty, aby poskytlo finanční podporu na záchranu svého tiskového orgánu. Zdali se tak stalo či nikoliv není z pramenů zřejmé. Jedno je však jisté, Obzor národohospodářský vycházel i nadále.

V listopadu 1916 zemřel rakouský císař František Josef I. Gruber při této příležitosti napsal do prosincového čísla Obzoru nekrolog, se kterým se však později raději nechlubil.⁷⁶ Po krátkém úvodním slovu zde vyjmenoval hlavní hospodářské

⁷¹ Gruber později vylíčil, jak čelil úbytku tištěného slova, způsobeného zásahy státních cenzorů: „*Tato konfiskovaná místa zůstala v definitivním textu jako známé, vybilené skvrny. Míval jsem však tolik látky pro ‚Obzor‘ i v letech válečných, že mně bývalo líto stránek nevyplněných a že jsem konfiskovaná místa nahrazoval jinou již hotovou sазbou o časových věcech...*“ Tamtéž, s. 69.

⁷² Uvedme alespoň: „*Stoleté jubileum banky Rakouskouherské*“ nebo „*Vývoj sociálních ideí a hnutí*“ (Obzor národohospodářský roč. XXI, 1916).

⁷³ Gruber, J.: *České inteligenci!* In: Obzor národohospodářský XXI, 1916. Pro představu zde uvádím některé výňatky z tohoto prohlášení: „*Obzor národohospodářský, ukončiv svůj jubilejní ročník dvacátý bez vtíravé reklamy, vážně a důstojně, jak dnešní těžká doba vyžaduje, bez odkladu vypravuje se na další cestu za novou neúnavnou snahou a prací. ... Bude u nás třeba úsilného hledání a získávání nových cest k pevnému základu, k zmohutnění hospodářskému, k zvelebení našeho zemědělství, průmyslu a obchodu. ... ‚Obzor národohospodářský‘ cele a vytrvale stavi se do služeb těchto důležitých zájmů a volá ku práci všechny, kdož tvořivě nebo podpůrně přispívají ke kterékoli složce národní. ... Chce býti hlasatelem i šířitelem národohospodářského vzdělání a proto žádá všech, kteří snahám jeho porozuměli za vytrvalou podporu.*“

⁷⁴ V té době byl již nakladatel Otto mrtev. Zemřel 29. 5. 1916.

⁷⁵ V průběhu války se časopis skutečně potýkal s nezájmem čtenářů. Nejkritičtější situace zavládla v letech 1916 a 1917. Tehdy se počet odběratelů počítal na stovky. Nejnižší náklad byl roku 1917 a činil pouhých 1000 výtisků na jedno číslo. Viz Mansfeld, B.: *Činnost Jednoty průmyslové od let 1880, c. d.*, s. 376.

⁷⁶ Srov. Bráf, A.: *Právo, hospodářství a politika za Františka Josefa I.* In: *Právník XLVII*, 1908, s. 815-816.

úspěchy, jichž dosáhlo Rakousko-Uhersko za panování tohoto monarchy. Závěrem vyjádřil oddanost českého národa dynastii a říši, když napsal: „*Jak v počátek tak i v konec panování Jeho Veličenstva spadly válečné bouře, v nichž zápasí se o bytí a budoucnost monarchie a jejich národů. Tohoto zápasu účastní se i český národ se stejnou rekovostí v poli a se stejnou obětavostí doma jako ostatní národové rakouští. Bude těžkým, však vděčným úkolem hospodářské práce zahlazovati znenáhla rány, válkou způsobené. ... Český národ zachová zvěčnělému císaři a králi Františku Josefu I. jakožto spolubudovateli svého pokroku kulturního a hospodářského věčnou pamět.*”⁷⁷

Nástup Karla I. na trůn se v následujícím roce projevil postupným uvolněním cenzury. Počet konfiskovaných míst klesl i v Obzoru národohospodářském. Přesto i tehdy docházelo k nemalým zásahům, které neustaly až do konce války. V prosincovém čísle roku 1918 dala redakce sbohem veškeré válečné cenzuře.⁷⁸ Vznik samostatného Československa neznamenal pro Obzor národohospodářský, kromě znovu zavedené svobody tisku, velké změny. V roce 1919 byla ve vydávání časopisu provedena jen dvě opatření. Obě byla víceméně technického rázu. Ubyl počet čísel z jedenácti na deset⁷⁹ a zvýšila se cena předplatného.

Nejcitelněji zasáhlo Jednotu i čtenáře zdražení časopisu. Vynutily si ho výhradně vnější okolnosti, k nimž na prvním místě patřil rychlý růst cen za zboží a služby. V případě Obzoru národohospodářského se jednalo především o papír a tisk. Nakladatelství J. Otto se proto rozhodlo přistoupit k úpravě předplatného. O svém záměru informovalo předsedu Jednoty průmyslové již v prosinci 1918. Předseda Brož o tom podal zprávu Gruberovi, v níž vyjádřil své znepokojení nejen nad nepřiměřeně velkým zdražením, ale i nad zmenšením listu z 3 ½ archů na 2 ½ archů. Obzvláště ho rozzlobilo, že Jednota má hradit ztrátu, za kterou bylo podle smlouvy plně zodpovědné Nakladatelství J. Otto. Oficiální vyrozumění pak bylo adresováno Gruberovi 3. ledna 1919. V něm se uvádělo, že roční předplatné je nutno okamžitě zvýšit na 14 K pro členy spolku a na 18 K pro ostatní odběratele.⁸⁰ Obratným vyjednáváním se nakonec ředitelství Jednoty podařilo zajistit roční předplatné pro členy spolku ve výši 10 K.

Stále nákladnější výroba donutila vydavatele ke zdražení i na rok 1920. Tentokrát se cena ustálila na 30 Kč ročního předplatného pro běžného odběratele a 20 Kč pro člena Jednoty, přičemž bylo na požádání zasláno jedno ukázkové číslo zdarma. Jednota průmyslová sice přistoupila – byť velmi nerada – na toto opatření, avšak náhradou za to si vymohla rozšíření místa pro účely Věstníku Jednoty

⁷⁷ Gruber, J.: Císař a král František Josef I. In: Obzor národohospodářský XXI, 1916, s. 497-499.

⁷⁸ Gruber, J.: Vojenskopolicejní censura a Obzor národohospodářský. In: Obzor národohospodářský XXIII, 1918, s. 463-465.

⁷⁹ Roku 1919 vycházel Obzor národohospodářský každý měsíc kromě srpna a září.

⁸⁰ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto J. Gruberovi z 3. ledna 1919.

průmyslové na 4 stránky v každém čísle. Zároveň se snažila hledat nové sponzory, kteří by byli ochotni finančně podporovat vydávání Obzoru národohospodářského. Jednota zvolila stejnou taktiku, jako před vypuknutím války. Prostřednictvím písemných žádostí se obracela na významné úřady a instituce. Toto úsilí přineslo brzy své plody. V únoru 1920 poskytlo ministerstvo školství a národní osvěty 3000 Kč. V následujícím roce se připojilo i ministerstvo obchodu, které vyčlenilo částku 5000 Kč. Nejštědřeji se dárci zachovali v roce 1922, kdy Zemská živnostenská rada pro Království české věnovala 3500 Kč, Česká akademie věd a umění 1000 Kč a ministerstvo školství a národní osvěty 8000 Kč. Jen o něco méně peněžních prostředků se Jednotě podařilo získat o rok později. Hlavním příspěvatelem zůstalo ministerstvo školství (10000 Kč) a Česká akademie (1500 Kč).

K výraznějšímu oživení časopisu došlo až počátkem roku 1921. Tehdy byl jeho obsah rozšířen o přílohu s názvem Sběrka rozhodnutí živnostenských soudů. Její redigování spadalo pod ministerstvo spravedlnosti, jmenovitě do kompetence ministerského tajemníka Ladislava Stuny. Měla sloužit hlavně živnostníkům, obchodníkům, průmyslníkům a právníkům. Zpočátku byla tištěna v rozsahu čtyř stran. V této souvislosti však znovu narostla cena předplatného.⁸¹ Nakladatelství J. Otto to odůvodnilo v zápise zaslaném 18. prosince 1920 Jednotě průmyslové: „*Poněvadž grafická výroba, jak Vám zajisté jest povědomo, byla zase zdražena a rovněž ceny papíru velmi stouply, tedy byli jsme nuceni upravití nové předplatné na Kč. 5,- za jeden měsíční sešit, čili za ročník Kč. 50,-. Jelikož vážená Jednota má u nás již dávné výhody, tedy přiměřeně zase pro Vás snížíme předplatné na ročník Kč. 30,-, čili na jedno čtvrtletí na Kč. 7,50.*”⁸²

Neustálé zdražování ze strany vydavatele způsobilo silnou nevoli u představitelů Jednoty. Výsledkem byla skutečnost, že spolek odmítl přistoupit na jednostranný diktát smluvního partnera. Zároveň nabídl cenu 25 Kč ročního předplatného pro členy Jednoty, tedy částku o 5 Kč nižší. Pevný postoj zástupců Jednoty zřejmě na nakladatele přilíši nezapůsobil, protože své rozhodnutí nehodlal v žádném případě změnit. Namísto očekávaného návrhu na kompromisní řešení přišel vzkaz, který hrozil dalším zvýšením ceny. Za této situace se vedení Jednoty smířilo s daným stavem věcí. Na druhou stranu však požadovalo, aby cena nebyla v průběhu roku již dále zvýšena, což nakladatel odmítl přislíbit.⁸³ Správní rada Jednoty průmyslové tak byla nucena konstatovat, že v případě zvýšení ceny vypoví smlouvu o dodávání Obzoru národohospodářského členům spolku.

⁸¹ Neustálému zdražování nezabránil ani vysoký počet odběratelů. Jejich přesné množství se mi sice nepodařilo zjistit, ale jistou představu nám může poskytnout údaj o nákladu, který roku 1921 dosáhl cifry 38 000 na jedno číslo. K tomu Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880, c. d., s. 376.

⁸² NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto Jednotě průmyslové z 18. prosince 1920.

⁸³ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto Jednotě průmyslové z 18. ledna 1921.

Nové kolo jednání o úpravě ceny za Obzor národohospodářský nastalo na přelomu let 1921 a 1922. Vyvolala je Jednota průmyslová, protože se nehodlala smířit s dosavadní praxí.⁸⁴ Nakladatelství J. Otto se nakonec rozhodlo žádosti svého partnera částečně vyhovět a zavázalo se, že upraví obálku dle přání Jednoty, bezplatně vytiskne 1200 kusů Výroční zprávy a sníží předplatné pro členy Jednoty na 28 Kč ročně. Mimo to se bylo ochotno vzdát subvence České akademie ve výši 500 Kč ve prospěch Jednoty.

Dalekosáhlé ústupky vzala Jednota s potěšením na vědomí, avšak i nadále trvala na svém požadavku 25 Kč ročního předplatného. Jelikož byl nakladatel již zjevně unaven neustálými tahanicemi, přistoupil ke kompromisnímu řešení, když nabídl konečnou cenu 27,50 Kč. Jednota průmyslová vycítila, že se jí podařilo dosáhnout možného maxima, a proto souhlasila s navrženým obnosem. V žádném případě to ale neznamenalo rezignaci na stanovený cíl, což potvrzuje dopis, kterým Jednota akceptovala změny z počátku roku 1922.⁸⁵

Vzájemná korespondence v záležitosti předplatného pokračovala i po celý zbytek roku 1922. Z této otázky se postupně stával klíčový problém další existence Obzoru národohospodářského. Zcela nové obrátky nabral na podzim téhož roku. Ředitelství Jednoty došla trpělivost a 5. října se usneslo, že vypoví smluvní poměr k 31. prosinci 1922. Jako důvod uvedlo opakovaně zamítavé stanovisko k naléhavým potřebám spolku za situace, která umožňovala snížit cenu listu o 10–30 %.⁸⁶ K oficiálnímu vyrozumění Nakladatelství J. Otto prozatím nedošlo, protože předseda Jednoty Ferdinand Mellan pozdržel jeho odeslání. V poslední chvíli si totiž uvědomil neblahé důsledky unáhleného činu. Místo toho svolal schůzi komitétu pro záležitosti Obzoru národohospodářského.

⁸⁴ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Jednoty průmyslové Nakladatelství J. Otto z 30. prosince 1921. Za tímto účelem předložila tři požadavky: „1./Aby v titulu časopisu bylo uvedeno, že jest orgánem Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách a vynecháno Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko, ježto podtitul tento neodpovídá pravdě. 2./Aby sleven byl Jednotě k povzbuzení průmyslu v Čechách na výtiscích odebíraných pro její členy obnos 5 Kč ročně při jednom výtisku, takže bychom platili za úplný ročník o 10 sešitech 64 str. ‚Obzoru Národohospod.‘ ročník 1922 obnos 25 Kč, t. j. dvacetpět Kč. 3./Abyste rozšířili počet výtisků gratis tištěné Výroční zprávy Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách z dosavadních 450 výtisků na počet výtisků, jaký jest stávající stav členstva, t. j. 1200 výtisků.“

⁸⁵ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Jednoty průmyslové Nakladatelství J. Otto z 31. ledna 1921. V dopise se mj. uvádělo: „Připomínáme však výslovně a závazně, že nezmění-li se do konce roku 1922 cena nejméně na námi nabízenou částku, t. j. 25 Kč za ročník, případně níže, zlevní-li do té míry tiskové poměry, že přestaneme koncem roku 1922 u Vás náš Obzor Národohospodářský vydávati.“

⁸⁶ Jednota průmyslová vycházela ze zjištění, že současný stav československé měny umožňuje snížit předplatné po vzoru Národních listů a Národní politiky. Směrodatným údajem zde bylo značné zlevnění papíru, barev, oleje a olova, tedy hmot potřebných k výrobě tištěných materiálů. NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, usnesení ředitelství Jednoty průmyslové z 5. října 1922.

Schůze se konala 11. října 1922 za přítomnosti předsedy spolku Mellana, místopředsedy Grubera, jednatele Růžičky a ředitelova tajemníka Mansfelda. Porada se točila kolem dalšího postupu ve věci tiskového orgánu Jednoty. Na úvod si vzal slovo předseda Mellan, který stručně shrnul dosavadní vývoj smluvních závazků mezi Jednotou průmyslovou a Nakladatelstvím J. Otto. Také Gruber vylíčil vznik časopisu a podmínky, za jakých byl dosud vydáván, aby posléze došel k závěru, že „by se mělo v záležitosti této rozhodnouti teprve, až bude zjištěno, že jest papír a sazba lacinější. Pak by se však mohlo trvati na zlevnění předplatného. Rovněž 11. číslo by se mohlo opět žádati.”⁸⁷ S tímto postojem se ztotožnil i Růžička. Poté byl Gruberův návrh přijat za společné stanovisko.

Na schůzi ředitelství z 19. října 1922 byly zopakovány předchozí návrhy, přičemž se přítomní členové spolku rozhodli obnovit kontakt se zástupci Nakladatelství J. Otto. Jednání zplnomocněných zástupců Jednoty Mellana a Růžičky se zástupcem nakladatelství ředitelem Řivnáčem proběhlo 29. listopadu 1922. Pro představitele Jednoty bylo jednání nepochybně úspěšné. Důvod k radosti mohl mít i nakladatel. Předplatné bylo pro členy Jednoty sníženo o 4 Kč, tedy na 23,50 Kč. Nakladateli však odpadla povinnost dodávat zdarma 1200 výtisků Výroční zprávy. Nezměněno zůstalo ustanovení o tom, že časopis bude vycházet desetkrát ročně. Pouze v případě zvláštního snížení cen papíru a tisku mohl nakladatel svolit s vyhotovením jedenáctého sešitu. Všechny změny nabývaly platnosti až od začátku roku 1923.

V září 1924 ředitelství Jednoty usoudilo, že nastala vhodná doba, aby Nakladatelství J. Otto rozšířilo Obzor národohospodářský o jedenácté číslo. Svůj požadavek podpořilo náležitými argumenty, mezi nimiž bylo na prvním místě uvedeno snižování cen u jiných periodik v důsledku příznivějších ekonomických podmínek. Nakladatelství J. Otto s odpovědí nespěchalo a k reakci se odhodlalo až na konci listopadu 1924. V dopise poukázvalo na fakt, že „*naprosto nenastalo, neobyčejné snížení cen papíru a tisku, které jsme v našem přípise ze dne 29. listopadu 1922, na nějž se odvoláváte, kladli za podmínku pro vydávání 11 čísel místo 10 Národohosp. Obzor. Mimo to cena předplatného pro členy, kterou jsme na opětovný nátlak Váš snížili na Kč 23.50, je pod cenou výrobní a je pro naši kalkulaci těžkým břemenem, zejména také proto, že již po povolení této nízké ceny předplatní pro členy zvýšili jsme ku přání p. prof. Grubera redaktorský honorář. Dále jsme nuceni letos pokračovati ve vydávání přílohy Výnosy živnostenských soudů /jelikož máme mezi našimi odběrateli značnější počet soudů/ nehledě k tomu, že jsme byli pro letošek zbaveni subvence následkem úsporné metody mi-*

⁸⁷ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, protokol o schůzi komitétu pro záležitost „Obzoru národohospodářského“ ze 14. října 1922.

⁸⁸ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto Jednotě průmyslové z 27. listopadu 1924.

nisterstva financí. Mohli bychom tedy Vašemu přání vyhovět jen v tom případě, kdybyste zvýšili členský příspěvek na Kč 26,-." ⁸⁸ K dalším úpravám tedy prozatím nemělo dojít.

V prosinci 1925 měl Obzor národohospodářský oslavit třicet let. Jen o měsíc dříve by se Gruber dožil šedesáti let. Osud tomu však chtěl jinak. Dne 3. května 1925 ho zastihla náhlá smrt. Vedení redakce po něm převzal František Hodáč⁸⁹, profesor národního hospodářství na Českém vysokém učení technickém v Praze, který „list nejen udržel na původní vysoké úrovni, ale rozsahem jej ještě značně rozšířil." ⁹⁰

Přílohy

Statistika odběratelů Obzoru národohospodářského

K bližší specifikaci odběratelů Obzoru národohospodářského se podařilo získat vzorek 465 osob, institucí, podniků, samosprávných orgánů apod. z let 1896–1912⁹¹. U většiny bylo k dispozici jejich jméno (název), druh povolání nebo činnosti a adresa, kde bydlely nebo pracovaly (sídlily). Pro následující období nebyl nalezen podobný počet údajů, aby bylo možno sledovat strukturu odběratelů v delším časovém horizontu. I přes tento nedostatek lze konstatovat, že zjištěná čísla poměrně spolehlivě identifikují okruh nejvýznamnějších předplatitelů v prvních šestnácti letech existence sledovaného periodika.

V tabulce odběratelů Obzoru národohospodářského se ukazuje, že nejvíce zájemců pocházelo z řad soukromých osob. Jejich podíl dosáhl téměř 70 % všech zjištěných odběratelů z let 1896–1912. Mezi soukromými osobami je uveden také podíl aristokracie na odebrání Obzoru národohospodářského. Jmenovitě šlo např. o hraběte Pálffyho, knížete Lichtensteina, knížete Kinského, knížete z Lobkovic, hraběte Schönborna, hraběte Harracha a některé další zástupce této společenské vrstvy.

Podrobnější rozbor podílu soukromých osob, resp. profesních skupin, na odebrání Obzoru národohospodářského je podán ve druhé tabulce. Nejvíce bylo majitelů, spolumajitelů a ředitelů soukromých podniků, továren a firem – více než 45 %. Dále šlo o podskupinu, kterou je možno zahrnout pod pojem inteligence tj. učitelé vysokých a středních odborných škol, inženýři, právníci, osoby ve státní

⁸⁹ Kandidátů na převzetí redakce bylo samozřejmě víc. V předběžných rozhovorech ředitele Nakladatelství J. Otto R. Řivnáče a ředitele Jednoty průmyslové B. Mansfelda padla také jména Cyrila Horáčka, Karla Engliše, Vilibalda Mildschuha a Verunáče. Později k nim přibyl ještě Bohuslav Dědek a Antonín Basch.

⁹⁰ Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880, c. d., s. 371.

⁹¹ NA, fond JPP, k. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1896–1912

službě apod. – téměř 22 %. Naopak velmi zanedbatelný byl podíl obchodníků, živnostníků, řemeslníků a některých dalších povolání jako např. vojáků a úředníků – dohromady pouze 10 %. U poměrně velké části sledovaných osob (22 %) se však nepodařilo určit druh jejich činnosti.

Druhou nejpočetnější skupinou mezi všemi odběrateli byly s 9 % soukromé podniky. Ve většině případů šlo o strojírenské podniky, cukrovary a pivovary. Za všechny lze jmenovat Ringhofferovy strojírenské závody, Akciovou strojírnou v Karlíně, Společný podřipský cukrovar, Spolkový cukrovar Mladá Boleslav, Akciový pivovar na Smíchově, Měšťanský pivovar v Plzni, pivovar ve Velkých Popovicích, První pražský měšťanský pivovar nebo První českou továrnu na orientální cukrovinky. Dále se tu objevovaly i firmy jako První moravská strojní tkalcovna hadic s výrobou hasičských košů R. A. Smekal, Česká grafická společnost, Západočeské továrny kaolinové ad.

Hned za soukromými podniky se umístila se 7 % na celkovém podílu odběratelů rozmanitá zájmová uskupení, jako byly spolky, společenstva, muzea, gremia a nevýdělečné organizace. Za všechny lze uvést: Společenstvo malířů Praha, Spolek posluchačů strojírního inženýrství na Českém vysokém učení technickém v Praze, Spolek cukrovarů východních Čech, Technicko-průmyslové muzeum, České obchodní muzeum, Technologické průmyslové muzeum Obchodní a živnostenské komory v Praze, Národopisné muzeum československé, Jugoslávští Čechoslováci, Klub cukrovarníků, a zmínit můžeme také gremia pražských knihkupců a zlatníků.

V dalším řádku byly zpracovány údaje o orgánech státní správy a samosprávy. Šlo zejména o okresní výbory měst jako např. Kutná Hora, Slaný, Jičín, Příbram, Brandýs nad Labem, Hradec Králové, Písek, Kladno, Roudnice, Hořovice, Mladá Vožice, Nové Strašecí a městské rady Berouna, Mladé Boleslavi, Karlína, Smíchova ad. Jejich podíl byl poměrně zanedbatelný – pouze přes 5 %.

Do poslední skupiny byly zařazeny redakce a vydavatelství různých periodik, které odebíraly Obzor národohospodářský většinou výměnou výtisk za výtisk. Podařilo se jich napočítat osm: Český strojník, Hlas, Živnostník, Zahraniční politika, Nové Čechy, Dřevařské listy, Mlynářské noviny a Vojenské rozhledy, tj. necelá 2 % z celkového počtu odběratelů

Z tabulky odběratelů Obzoru národohospodářského podle lokalit je patrné, že jejich největší koncentrace byla v Praze a nejbližším okolí. Celkem to činilo více než 52 % odběratelů. Tato skutečnost však asi nikoho nepřekvapí vzhledem k jedinečnému postavení Prahy v rámci českých zemí. Zastoupení měli mezi odběrateli zejména zájemci z Královských Vinohrad, Smíchova, Karlína a Žižkova. Bylo to nepochybně dáno velkou koncentrací technické inteligence (Královské Vinohrady) na straně jedné a průmyslu (Smíchov, Karlín) na straně druhé.

Z velkých mimopražských lokalit v českých zemích je na prvním místě možno jmenovat města na sever a východ od Prahy, která leží na Vltavě a hlavně na Labi: Kralupy nad Vltavou, Brandýs nad Labem, Lysá nad Labem, Roudnice nad

Labem, Dvůr Králové nad Labem, Kolín nad Labem, Hradec Králové či Pardubice. Za zmínku stojí také Plzeň, Kladno a Brno. Méně odběratelů pocházelo např. z Českých Budějovic. Zbývající odběratelé pocházeli z nejrůznějších částí Čech. Moravu zastupovalo vlastně jenom již jednou zmíněné Brno a ojedinele i další obce. Šlo tedy opět o významná hospodářská centra, kde byl zastoupen český kapitál. Tato skupina představovala 36,5 % z celkového počtu zjištěných odběratelů.

Nejméně odběratelů uvedlo jako svou adresu místo, které se nacházelo mimo rámec českých zemí. Téměř bez výjimky se jednalo o hlavní město rakouského mocnářství Vídeň. Těchto odběratelů nebyla ani 2 %.

Odběratelé Obzoru národohospodářského v letech 1896–1912

	Počty odběratelů v číslech	Počty odběratelů v %
Soukromé osoby (z toho aristokracie)	321 (11)	69,03 (3,42)
Soukromé podniky všeho druhu (továrny na stroje, cukrovary, pivovary apod.)	42	9,03
Zájmová uskupení (spolky, muzea, gremia a nevýdělečné organizace)	34	7,31
Orgány státní správy a samosprávy včetně přidružených organizací (rady obcí, okresní výbory apod.)	26	5,59
Redakce a vydavatelství různých periodik	8	1,72
Nezjištěno	34	7,31
Celkem odběratelů	465	100,00

Podíl profesí (pouze u soukromých osob) na odebrání Obzoru národohospodářského v letech 1896–1912

	Počty odběratelů v číslech	Počty odběratelů v %
Majitelé, spolujatelé a ředitelé podniků, továren a firem	145	45,17
Inteligence (učitelé, inženýři, právníci, osoby činné ve státní službě apod.)	70	21,80
Obchodníci	15	4,67
Maloživnostníci a řemeslníci	8	2,49
Ostatní blíže nespecifikovaná povolání	11	3,42
Nezjištěno	72	22,42
Celkem odběratelů	321	100,00

Odběratelé Obzoru národohospodářského podle lokalit v letech 1896–1912

	Počty odběratelů v číslech	Počty odběratelů v %
Praha a nejbližší okolí včetně později přičleněných obcí	244	52,47
Mimopražské lokality v českých zemích	170	36,55
Lokality mimo rámec českých zemí	8	1,72
Nezjištěno	43	9,24
Celkem odběratelů	465	100,00

Zusammenfassung

Zu den Anfängen der tschechischen nationalökonomischen Presse

Die Idee, eine fachliche ökonomische Zeitschrift in Böhmen herauszugeben, ging aus der Initiative des Vereins für Anregen der Industrie in Böhmen (Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách, entstand 1833) und Ausfuhrvereins für Böhmen, Mähren und Schlesien (Vývozní spolek pro Čechy, Moravu a Slezsko, entstand 1892) heraus. Beide Institutionen gingen 1893 in Handlungen mit Herausgeber Edvard Beaufort ein, der die Herausgabe des Periodikums finanzieren sollte. Die Besprechungen verliefen schnell, und deshalb konnte es schon am 18. Januar 1894 zur Unterzeichnung des Vertrags über die Herausgebung der *Nové zprávy* (Neue Nachrichten) mit dem Untertitel *Časopis věnovaný zájmům národohospodářským a společenským* (Zeitschrift für nationalökonomische und Gesellschaftsinteressen). Zum Redakteur wurde der Stellvertreter des Sekretärs der Prager Handelskammer František Čuhel gewählt. Die erste Nummer der Zeitschrift erschien am 31. Januar 1894. Zuerst schien es, dass es für die neue Zeitschrift großes Interesse war, aber schon in der zweiten Hälfte des Jahres 1894 kam es zu großen finanziellen Schwierigkeiten, die die beiden Vertragsparteien zur Abschließung eines neuen Vertrags führten. Eine Änderung erfolgte auch in der Führung der Redaktion, die von Jan Josef Langner übernommen wurde. Der Jahresanfang 1895 entdeckte die wirkliche Tiefe der Finanz- und Organisationskrise. Die erwartete Verbesserung des Blattes, die durch höhere Anzahl von Seiten und durch häufigere Herausgabe unterstützt werden sollte, wurde nicht zur Tat. Die Zeitschrift erschien unregelmäßig, die Abonnenten und Mitarbeiter fielen ab und auch Form, Papier und Druck erfuhren negative Veränderungen. Es fehlten auch nicht die Beschwerden über den Verleger Beaufort. In dieser Situation kam es zu den neuen Handlungen, die zur neuen Bereinigung der Vertragsbeziehungen führen sollten. Deren Ergebnis wurde die Abschließung eines Vertrags mit der Verlagsfirma Jan Otto am 30. November 1895. Der Verleger Otto erwählte den jungen Jurist Josef Gruber als Redakteur der geplanten Zeitschrift *Obzor národohospodářský* (Nationalökonomische Rundschau), wie das Periodikum auf neu heißen sollte. Er unterzog sich der neuen Aufgabe übererwartend gut. Er bewies allen Zweiflern, dass es möglich war, eine tschechisch geschriebene nationalökonomische Fachzeitschrift auf hohem Niveau herauszugeben. Vom Anfang an musste er sich zwar mit einer Reihe von Schwierigkeiten auseinandersetzen, davon die Finanzprobleme die markantesten und gravierendsten waren, aber es gelang ihm, sie im Ergebnis – in der Zusammenarbeit mit dem Verein für Anregen der Industrie in Böhmen und mit dem Otto-Verlag – zu überwinden. Deren Lösung nahm manche Eingriffe in die Struktur der Zeitschrift an, einschließlich der Beschränkung des Zeitschriftumfangs und der strengen Kontrolle der Ausgaben. Aber auch diese Maßnahmen hätten nicht gereicht, dieses Projekt vor der Pleite zu retten, wenn die zahlreichen Spender zur Hilfe nicht gekommen

wären. In der ersten Reihe muss die Tschechische Akademie genannt werden, die zum langjährigen Sponsor der *Obzor národohospodářský* (Nationalökonomische Rundschau) wurde. Eine besondere Situation erfolgte nach dem Ausbruch des Ersten Weltkriegs, wann die Herausgabe der Zeitschrift eingestellt wurde. Damals erzeigte Gruber gemeinsam mit dem Verleger Otto faktische Courage, als sie trotz des Anfangsverbots die Erneuerung der Redaktionsarbeit erwirkten. Es ist aber die Frage, ob die gewonnene Bewilligung der zuständigen Behörden mit den übermäßigen Zugeständnissen der Zensur nicht war. Dazu kam wieder Mangel an Finanzen und es sank auch drastisch Anzahl von Abonnenten. Am Ende des Jahres 1916 schien es, dass Erlöschen der Zeitschrift unvermeidlich war. Die nächsten Wochen und Monate bestätigten es aber nicht, und so gelang es, eine der ernstesten Krisen in der bisherigen Existenz des Blattes zu überwinden. Die Entstehung des selbständigen tschechoslowakischen Staats errichtete eine ganz neue Realität. Für *Obzor národohospodářský* (Nationalökonomische Rundschau) flossen daraus einige grundsätzlichen Änderungen. In der ersten Reihe war es Aufhebung der Zensur. Begrüßenswert war auch das Anwachsen von Abonnenten. Zu den negativen Folgen des Kriegs und der wirtschaftlichen Nachkriegskrise gehörte auch die Verteuerung von Diensten und des zur Produktion der Presse nötigen Materials. Der Anwachs von Preisen stieg so schnell, dass er indirekt nicht bloß einmal einen Konflikt zwischen J.-Otto-Verlag und Industrieverein (*Jednota průmyslová*) hervorrief. Trotzdem kam es nie zur absoluten Trennung, weil es beide Seiten lange Tradition und die Aussichten auf die bessere Zukunft verpflichteten. Diese Konflikte half auch Gruber zu schlichten. Seine Beihilfe bedeutete meistens eine Kompromisslösung zwischen extrem zugespitzten Standpunkten. Als Gruber am 3. Mai 1925 plötzlich starb, nahm seine dreißigjährige Wirkung in diesem Periodikum Ende. Im Periodikum, das in seiner Zeit großen Einfluss auf die Gestaltung der theoretischen Ausgangspunkte der tschechischen Volkswirtschaft hatte. Die Redaktionsführung übernahm nach ihm František Hodáč, Professor der Volkswirtschaft an der Tschechischen technischen Hochschule in Prag.

Annotation

Concerning the Beginning of the Czech National Economic Press

This study traces the development of the oldest national economic journal in Czech, which began to be published in 1893 under the title „*Nové zprávy*“ (New Reports), and in 1896 received the new title „*Obzor národohospodářský*“ (National Economic Horizon). The author provides a detailed account of the development of the editorial and administrative practice of this journal, its authorial principles, and its readership. The article provides a chronological commentary up to the death of the journal's editor Josef Gruber in 1925.